

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

GÜVENLİ VE EŞİT KENT POLİTİKALARI:
Uluslararası Standartlar ve İyi Uygulama Örnekleri

ÇEVRE HAKKI

Doç. Dr. Selda Taşdemir-Afşar

GÜVENLİ VE EŞİT KENT POLİTİKALARI: ULUSLARARASI STANDARTLAR VE İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

-4- ÇEVRE HAKKI

Yazar

Doç. Dr. Selda Taşdemir-Afşar

Araştırma Ekibi

Burcu Hatiboğlu Kısacık
Çağrı Öngen Köse
Özge Sanem Özateş Gelmez
Selda Taşdemir Afşar

Katkıda Bulunanlar

Anjelic Kelavgil
Arzu Şenyurt Akdağ
Ebru Ergin
Gizem Tanay Aksaç
İlhan Tezel
Merve Demircan
Semahat Dicle Maybek
Tuğçe Koçoğlu

Tasarım

FGRAF Ajans | CMD

Mart 2022

www.esitkentankara.org

hgk.ankara@gmail.com

+90 531 880 19 50

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
Çevre Hakkı Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Temel Alan Güvenli Kentler.....	2
Uluslararası Belgelerde Çevre Hakkı.....	6
Çevre Hakkına İlişkin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Standartları ve Önerilen Göstergeler.....	28
Çevre Hakkı: İyi Uygulama Örnekleri.....	52
Kaynakça.....	58

ÇEVRE HAKKI

Giriş

Bu çalışma, Avrupa Birliği finansmanıya Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) tarafından yürütülen “Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi” projesi kapsamında Engelli Kadın Derneği (ENGKAD) tarafından yürütülen “Herkes için Güvenli ve Eşit Kent Ankara” projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Proje, özel olarak Ankara’nın herkes için güvenli ve eşit bir kent olabilmesi için kentsel politika ve hizmetlere duyulan ihtiyaçları, uluslararası standartlar ve iyi örnekler çerçevesinde analiz ederek, hak temelli savunuculuk çalışmaları için sivil toplum ve yerel yönetimler arasındaki iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Proje, ENGKAD’ın koordinatörlüğünde beş temel hak alanında Ankara yerinde aktif olarak izleme ve savunuculuk yapan örgütlerle iş birliği içerisinde yürütülmektedir. Bu kapsamda çocuk hakları alanında Fikir Sanat Atölyesi (FİSA) Çocuk hakları Birimi, gençlik hakları alanında İnsanca Yaşam ve Demokratik Toplum Derneği (İYADER), yaşlı hakları alanında Uluslararası Yaşlılara Saygı Federasyonu (UYSAF), kadın hakları alanında Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi ve LGBTİ+ hakları alanında 17 Mayıs Derneği, herkes için güvenli ve eşit bir Ankara’nın inşa sürecinde aktif rol almaktadır.

Bunun yanı sıra projenin yürütülmesinde Çankaya Belediyesi ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi iştirakçi olarak destek vermektedir. Dolayısıyla bu rapor, Ankara’ya uluslararası standartlar ve bu kapsamda tanımlanan toplumsal cinsiyet eşitliğine dair göstergeler çerçevesinde bakabilmek için kapsamlı bir çerçeve sunmakta, birçok kent için de yol gösterici olabilecek uluslararası ve ulusal iyi örnekleri sıralamaktadır. Rapor içeriğinde, sırasıyla, barınma hakkı, kentsel demokrasi hakkı, kentsel hizmetlere ve bakım hizmetlerine erişim hakkı ve çevre hakkı konularındaki uluslararası insan hakları belgeleri, bu belgelerin kapsamı, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli olan insan hakları standartları ve göstergeleri, iyi uygulama örnekleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu açıdan rapor, kent hakkının öncelikli alanları olarak tanımlanan barınma hakkı, kentsel demokrasi hakkı, kentsel hizmetlere ve bakım hizmetlerine erişim hakkı ile çevre hakkı çerçevesinde hak temelli izleme ve savunuculuk yapan/yapmak isteyen sivil toplum örgütleri için kapsamlı bir kaynak niteliğindedir.

Umuyoruz ki, rapor içeriği başta Ankara olmak üzere daha güvenli ve eşitçe yaşayabileceğimiz kentler inşa etme sürecinde hak temelli sivil toplum örgütlerinin ve belediyelerin izleme ve savunuculuk açısından kapasitelerini güçlendirecek şekilde kullanılır.

ÇEVRE HAKKI ÇERÇEVESİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ TEMEL ALAN GÜVENLİ KENTLER

Doç. Dr.
Selda Taşdemir Afşar

- Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
- Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi Kurucu Üyesi
- Toplumsal Cinsiyet Uzmanı

İnsan hakları, insanların insan olmalarından kaynaklanan temel hak ve özgürlüklere sahip olmasıdır. İnsan olmaktan kaynaklanan insan hakları etnik kimlik, dil, din, cinsiyet vb. ayrımlara göre farklılaşmamaktadır ve tüm insanların yararlanması gereken haklardır. Üçüncü Kuşak haklar arasında yer alan çevre hakkı, “doğal ortam ve yaşam koşullarına olumsuz etki ve zararları önlemek ve cezalandırmak amacıyla özellikle devletlerin gerekli önlemleri alma ve daha genel biçimde, her insanın sağlıklı ve ekolojik olarak dengeli bir çevre hakkına saygı içinde eşya ve malların kullanımını düzenleme yükümlülüğünü öngörür.” Yaşanabilir çevrenin korunması, en temel hak olan canlıların yaşam ve var olma hakkının varlığı için şarttır. Çevre hakkı, birinci kuşak olan yaşam hakkı bakımından vazgeçilmez niteliktedir ve yaşam hakkının güvencesini oluşturur. Çünkü çevre hakkının amacı insanlığın ve tüm canlıların yaşamlarını idame ettirdikleri yer olan çevrenin korunması, iyileştirilmesidir. Yaşam hakkı, ancak insanın maddi ve manevi varlığını geliştirebileceği, hayatını sağlıklı bir şekilde sürdürebileceği koşullara sahip bir çevrede anlam ifade eder ve bu bakımdan çevreye yönelik her tehdit aynı zamanda yaşam hakkını da tehdit eder. Bu noktada çevre hakkı, yaşam hakkının gerçekleşebilmesi için bir ön koşul olarak kabul edilebilir (Dadak, 2015, s.315). Bu hakkın sağlanması, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında merkezi otoriteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve bireyler dahil tüm taraflara sorumluluk almalıdır. Çevre hakkı özellikle çevre politikalarına ve çevresel yönetim sürecine katılımı gerektirmektedir.

Çevre hakkı dediğimizde;

- Sürdürülebilir ve sağlıklı çevreyi,
- İklim değişikliği ile mücadeleyi,
- Hava kirliliğinin ve sera gazı salınımlarının önüne geçebilmeyi,
- Sıfır atık yönetimi sisteminin kurulmasını yani atıkların kaynağında ayrı biriktirilmesi, toplanması, taşınması ve işlenmesi ve atık geri dönüşüm bilincinin geliştirilmesini,
- Enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin sağlanmasını,
- Enerji Yönetim Sisteminin kurulması ve sürdürülmesini,
- Çevresel gürültünün (özellikle yaşlılar ve çocuklar için) azaltılmasını,
- Yeşil ulaşım ve hareketliliğin sağlanmasını,
- Doğal kaynaklarının ve sürdürülebilir tüketim ve üretimin verimli yönetimini,
- Biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemlerin korunması ve muhafazasını,
- Çevresel korumanın sağlanmasını yani nüfusun hayat standartlarının artırılması, içme suyuna erişimin sağlanması, atık su arıtma ve entegre katı atık hizmetlerinin sağlanması ile bunun için kapasite ve yönetişimin sağlanmasını anlıyoruz.

Tüm dünyada hem teknolojik ilerlemeler hem tüketim oranlarının yükselmesi hem de kentleşme sürecinin etkin şekilde yönetilememesi çevre sorunlarının artış göstermesine ve tüm insanlığı özellikle de zaten dezavantajlı kılınmış kesimi olumsuz yönde etkileyebildiğini söylediğimiz noktada toplumsal cinsiyet perspektifinden (cinsel yönelim, engellilik durumu, yaşa dayalı toplumsal bölünme -çocuk, genç ve yaşlı olma hali- kesişimiyle beraber) çevre hakkına ve çevre sorunlarına bakabilmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Çevre sorunlarından ve

çevreye dair düzenlemelerden tüm kesimler etkilenmekle beraber özellikle kadınlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler, gençler ve LG-BTİ+'lar genel olarak deneyimledikleri, toplumsal bölünmelerin yol açtığı sosyal eşitsizliklere bağlı dezavantajlı kılınmış halleri nedeniyle daha olumsuz etkilenebilmektedirler. Çünkü kentler bu gruplar tarafında aynı şekilde yaşanmaz ve algılanmaz.

Bu çerçeveden bakıldığında kentlerdeki çevre hakkı ve çevre hakkı ihlali sorunlarında yerel yönetimlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Talu (2019)'ya göre, yerel yönetimlerin kentlerde çoğulcu ve eşitlikçi bir iklim yönetimi modeline zemin hazırlamaları ve yerel karar süreçlerine çok aktörlü katılımı ve danışma pratiklerini geliştirecek yeni yapılanmalar oluşturmaları -ya da oluşması için kolaylaştırıcı olmaları- iklim değişikliği gibi çok yönlü bir alanda sorunları doğru ve anlamlı tanımlayacak, çözümleri çeşitlendirecek ve aynı zamanda uygulamaları hızlandıracaktır. Başarılı bir yerel iklim planlamasının ilk gereksinimi kentin tüm kesimleriyle birlikte çalışmak olarak görülmektedir. Yerel iklim planlaması dinamiklerinin en önemli demokratik parçası budur ve teknik konulardan bütçe planlamasına kadar her adımda tüm yerel paydaşlarla birlikte hareket edilmesi tavsiye edilmektedir.

Diğer yandan çevre hakkı ve çevre yönetimi alanından bahsettiğimizde sıkça sürdürülebilirlik kavramıyla karşılaşmaktayız. Çevre ile ilgili arenada sürdürülebilirlik kavramına ilk kez Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından 1982 yılında kabul edilen Dünya Doğa Şartı belgesinde yer verilmiş (Yazar'dan akt. Ökten ve Ökten, 2018, s. 411); sürdürülebilirlik daha çok ekonomideki ve

teknolojideki gelişmelerin yansıması olarak ortaya çıkan çevre sorunlarını azaltabilme ve ekosistemin korunması üzerine yoğunlaşmış (Tosun'dan akt. Ökten ve Ökten, 2018, s. 411); yerel, bölgesel ve küresel seviyede ele alınan sürdürülebilirlik gerçeği, toplulukları barındıran kentlere önemli sorumluluklar yüklemiştir (Akçakaya'dan akt. Ökten ve Ökten, 2018, s. 411). Sürdürülebilir gelişmenin temel amacı, tüm düzlemlerdeki yerleşim bölgelerinde çevresel boyutu da dikkate alarak insan ihtiyaçlarının hem bugünkü hem de gelecekteki kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanından taviz vermeksizin karşılanmasını sağlamaktır (Tosun'dan akt. Ökten ve Ökten, 2018, s. 411). Sürdürülebilir gelişmenin ilkeleri olarak da,

- Yeryüzünün canlılığının ve çeşitliliğinin korunması
- Yaşam destek sistemlerinin korunması
- Yenilenebilir kaynakların sürdürülebilir kullanımı
- Yenilenemeyen kaynaklarının kullanımının en aza indirilmesi
- Çevreye ve bütün yaşayan canlıların sağlığına verilen zararın ve kirliliğin en aza indirilmesi
- Kültürel ve tarihi çevrenin korunması belirlenmiştir (Ökten ve Ökten, 2018, s. 411).

Çevre hakkı ve sürdürülebilirlik kavramından yola çıkılarak birçok uluslararası sözleşme ve anlaşmalar imzalanmış, genel tavsiye kararları yayınlanmış, konferanslar ve kampanyalar düzenlenmiştir. Bu sözleşmelere ülkelerin taraf olması da çevre hakkı ve çevre sorunları konusunda politika üretilmesi gereksinimini beraberinde getirmektedir.

ÇEVRE HAKKI

ULUSLARARASI BELGELERDE ÇEVRE HAKKI

**Birleşmiş Milletler
İnsan Hakları Evrensel
Beyannamesi
(1948)**

Madde 2: (1) Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir.

Madde 3: Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

Özellikle madde 3 içerisinde bahsedilen yaşam hakkı içerisinde insanca yaşamak için gerekli en temel koşullardan çevre ve su hakkı gibi haklar da girmektedir.

**BM İnsan ve Çevre
Konferansı Bildirgesi
Stockholm
(1972)**

Üçüncü kuşak haklar içerisinde sayılan çevre hakkının yüksek sesle ifade edilmesini sağlayan **Stockholm Bildirgesi**, hem insanlığın ortak mirası olan çevrenin korunarak birlikte yaşamayı önemsemiş hem de sonraki bildirge, sözleşme gibi metinlere de ön ayaklık etmiştir. Stockholm Bildirgesi, çevre korumada karşılaşılan sorunlara, insan hakları hukukunun bakış açısıyla yaklaşılabilirliğini de kabul etmektedir. Girişin ilk paragrafında çevrenin temel insan hakları için, hatta bizzat yaşam hakkı için gerekli olduğu söylenen bu bildirge, çevre koruma konusunda, doğrudan uluslararası hukuktan çıkarılmış olarak yorumlanabilecek belli kişisel hakların varlığını da tanımıştır (Pallemaerts, 1997)

Madde 1: “İnsanın, yaşamını onur ve huzur içinde geçirmesine izin verecek çevre kalitesi içinde özgürlük, eşitlik ve uygun yaşam koşullarına sahip olma temel hakkı vardır.”

Madde 4: Gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının çoğu geri kalmışlığın sonuçlarıdır. Milyonlarca insan doğru dürüst bir yaşam için gerekli asgari seviyenin altında yaşamaktadır. Yeterli yiyecek, giyecek ve barınaktan, eğitim, sağlık ve temizlik imkanlarından yoksundurlar. Bunun için, gelişmekte olan ülkeler çabalarını kalkınmaya yönlendirmeli, ama bunu yaparken önceliklerini iyi belirlemeli ve çevrelerini korumalı ve iyileştirmelidirler. Kalkınmış ülkeler de gelişmekte olan ülkelerle aralarındaki farkı kapatmak için çabalamalıdır. Kalkınmış ülkelerdeki çevre sorunları genelde sanayiden ve teknolojik ilerlemelerden kaynaklanmaktadır.

Madde 5: Nüfusun doğal artışı çevrenin korunmasında devamlı olarak sorun yaratmaktadır. Bu sorunlarla baş etmek için gerekli politikalar oluşturulmalı ve önlemler alınmalıdır. Dünyadaki en değerli varlık insandır. Sosyal ilerlemeyi iten, bilim ve teknolojiyi geliştiren ve emeğiyle çevreyi değiştiren insandır. Bilimsel, teknolojik ve sosyal ilerlemeler ve üretimdeki artışlarla insanın çevresini iyileştirme kapasitesi de her geçen gün artmaktadır.

Madde 7: Kişiler ve kuruluşlar hem bağlı oldukları değerler hem de eylemlerinin tümü ile geleceğin çevresini biçimlendirecekler. Yerel ve merkezi hükümetlere, kendi alanlarında geniş olarak çevre politikalarını oluşturma ve eyleme koyma yönünden en büyük sorumluluk düşecektir. Kalkınmakta olan ülkelerin çevre sorumluluklarını yerine getirmeleri için gerekli kaynakların yaratılmasında uluslararası iş birliği gerekecektir. Birçok çevre sorunu küresel ve bölgesel boyutlarda olduğu için, ülkeler arasında yaygın bir iş birliği ve uluslararası kuruluşlar tarafından ortak çıkarlar için eyleme geçmeyi gerektirecektir. Konferans bütün ülkeleri ve insanları, insanların yararı ve refahı için insan çevresinin korunması ve iyileştirilmesi için ortak çaba göstermeye davet eder.

**BM İnsan ve Çevre
Konferansı Bildirgesi
Stockholm
(1972)**

Madde 9: Geri kalmışlıktan kaynaklanan eksiklikler ve doğal afetler ciddi sorunlar yaratmaktadır ve bu durum ancak önemli miktarda mali ve teknik yardımla gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını destekleyerek giderilebilir.

Madde 11: Bütün devletlerin çevre politikaları gelişmekte olan ülkelerin bugünkü ve gelecekteki kalkınma potansiyelini güçlendirmeli ve **herkes için daha kaliteli yaşam koşulları sağlanmasına engel olmamalıdır**. Devletler ve uluslararası kuruluşlar çevresel önlemlerin uygulanmasından doğabilecek uluslararası veya ulusal sonuçları karşılamak için anlaşma zemini oluşturmalarıdır.

Madde 15: İnsan yerleşimleri ve kentleşmenin çevre üzerine olumsuz etkilerini kaldıracak ve herkes için azami sosyal, ekonomik ve çevresel yarar sağlayacak biçimde planlama yapılmalıdır. Bu bağlamda, sömürgeci ve ırkçı bir yaklaşımla hazırlanmış projeler terk edilmelidirler.

Madde 16: Hızlı nüfus artışının veya yüksek nüfus birikiminin veya düşük nüfusun çevreye ve kalkınmaya olumsuz etkisi olacağı yerlerde, temel insan haklarına saygılı ve devletlerin uygun bulunduğu demografik politikalar uygulanmalıdır.

Madde 19: Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için kişilerin, kurumların ve toplulukların aydınlatılması ve davranışlarının bu amaca uygun hale getirilmesi gerekir. Bunun için hem yetişkinler hem de **çocuklar için ve kötü şartlarda yaşayanlara öncelik verilerek çevre eğitimi yapılması** şarttır. Medya da çevrenin bozulmasına değil korunmasına ve iyileştirilmesine hizmet edecek biçimde eğitim ve haber yayını yapmalıdır.

**Bin Yıllık Kalkınma Amaç
ve Hedefleri
(1990-2015)**

Bu hedefler, çevresel yıkımın yol açtığı biyolojik çeşitliliğin ve temiz suya erişimin azaltılması, büyük ekonomik varlıkların yok olması gibi sorunların özellikle kırsal toplulukların, yerlilerin ve kadınların geçim kaynağı fırsatlarını kaybederek yoksullaşmaya dikkat çeker. Bu sorunları çözüme kavuşturmak için Birleşmiş Milletler tarafından 1990-2015 yıllarını kapsayan ve yoksullukla mücadele için konulan Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri'nden **7. Hedef**, doğrudan **çevre** konusu ile ilgilidir.

Hedef 7: Çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması. Bu amaç altındaki hedefler ise, "sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin ülke politikalarında ve programlarında uygulanması ve doğal kaynakların kaybının azaltılması", "temiz su kaynaklarına ve temel sağlık önlemlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya azaltılması", "gecekonduda yaşayan en az 100 milyon insanın yaşamlarında 2020 yılında kadar önemli ilerlemeler sağlanması.

**BM Çevre ve Kalkınma
Konferansı Rio Bildirgesi
(1992)**

1992 yılında düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda ekonomik faaliyetler sürdürülürken çevrenin göz ardı edilemeyeceğinin de altı çizilerek konferans sonunda uluslararası seviyede beş temel belge (Rio Bildirgesi, Gündem 21, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmesi ve Orman Varlığının Korunmasına Dair Bildiri) ortaya çıkmıştır. Rio Bildirgesi'nde de aşağıdaki maddeler yer almıştır.

Madde 1: Beşerî varlıklar, sürdürülebilir gelişmeye ilişkin kaygıların merkezinde yer alır. Onlar, doğayla uyum içinde sağlıklı ve üretken bir yaşam hakkına sahiptirler.

BM Çevre ve Kalkınma
Konferansı Rio Bildirgesi
(1992)

Madde 6: Kalkınmakta olan ülkelerin, özellikle en az kalkınmış ve çevresel olarak en savunmasız olanların özel durumları ve ihtiyaçlarına özel öncelik verilmelidir. Çevre ve kalkınma alanındaki Uluslararası eylemler de ayrıca bütün ülkelerin çıkar ve ihtiyaçlarına işaret etmelidir.

Madde 10: Çevresel konular her düzeyde ilgililerin katılımını gerektirir. Ulusal düzeyde, bireyler kamu otoritelerinin elinde bulunan, yerleşimlerdeki sağlığa zararlı maddeler ve faaliyetler de dahil olmak üzere, çevre ile ilgili bilgilere erişme ve karar verme süreçlerine katılabilme fırsatlarına sahip bulunmalıdır. Ülkeler geniş bir biçimde bilgi sağlayarak kamu duyarlılığını ve katılımını teşvik etmeli ve kolaylaştırmalıdır. Tashih ve tazmin talebi de dahil olmak üzere adli ve idari işlemlere başvurma hakkı sağlanmalıdır.

Madde 20: Kadınların çevresel yönetim ve kalkınmada hayati bir rolü bulunmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmayı başarmak için onların tam katılımı gereklidir.

Madde 21: Dünya gençliğinin yaratıcılığı, idealleri ve cesaretleri sürdürülebilir kalkınmayı başarmak ve hepsi için daha iyi bir gelecek sağlamak amacıyla küresel bir ortaklığı ilerletmek için seferber edilmelidir.

Madde 22: Bilgileri ve geleneksel pratikleri nedeniyle yerli insanlar ve onların toplumları ve diğer yerel toplumların çevresel yönetim ve kalkınmada hayati bir rolleri vardır. Devletler onların kimliklerini, kültürlerini ve çıkarlarını kabul etmeli ve gerektiği gibi desteklemelidir ve sürdürülebilir kalkınmayı başarmada onların etkili katkılarını mümkün kılmalıdır.

Gündem 21
(1992)

Gündem 21 hem uluslararası düzeyde hem de ulusal düzeydeki eşitsizliklere, giderek artan yoksulluk, açlık, hastalıklar ve cehalete, ekosistemlerdeki kötüleşmeye dikkat çekmek için "İnsanlık, tarihsel bir dönüm noktasındadır" cümlesiyle açılır. Bu dönüm noktasının iyi bir yere çıkabilmesi için de "küresel ortaklık" kavramını gündeme getirir. Küresel ortaklık temel gereksinimlerin karşılanmasını, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimini ve daha güvenli bir geleceğe giden yolun yapı taşlarını sağlayacak bir ortaklıktır.

Gündem 21, sosyal ve ekonomik boyut, kaynakların korunması ve yönetimi, temel grupların rollerinin geliştirilmesi ve uygulama mekanizmaları olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde uluslararası işbirliği, sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması, açlıkla mücadele, tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi, nüfus ve sürdürülebilirlik, insan sağlığının korunması, sürdürülebilir insan yerleşimleri, karar verme düzeyinde çevre ve ekonominin entegrasyonu konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise **atmosferin korunmasından çölleşme, kuraklık ve erozyonla mücadele, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına, biyo-teknoloji ve sağlıklı atık yönetiminin** gerçekleştirilmesine kadar çok sayıda konuya yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise **kadınlar, çocuklar ve gençler, yerli halklar**, sivil toplum kuruluşları, yerel otoriteler, iş çevreleri, ticaret birlikleri, bilimsel ve teknolojik topluluklar gibi grupların etkinliklerinin artırılması konuları ele alınırken son bölümde ise uygulama mekanizmaları başlığı altında finansman, teknoloji transferi, bilim, bilinçlendirme, organizasyon, uluslararası iş birliği, kurumsal

Gündem 21
(1992)

düzenlemeler, hukuki araç ve mekanizmalar ile enformasyon konuları ile ilgili incelemelerde bulunulmuştur.

Gündem 21'in hedefleri içerisinde (**Madde 6.40.**) 2000 yılına kadar tüm ülkelerdeki ulusal kalkınma programlarının içerisine uygun çevre ve sağlık önlemlerini dahil ederek çevresel zararı en aza indirmek için tehlike gözetimini önceden yapmayı, programlar oluşturarak kaynakta ve sahasında kirliliği tüm alanlarda azaltmak yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşabilmek için de

- Çevreye duyarlı üretim süreçleri geliştirmek,
- Büyükşehirlerin hava ve su kirliliği kontrol kapasitelerini geliştirmek
- Özellikle iç ve dış mekân hava kirliliğinin önüne geçebilmek için kömür gibi yakıtların kullanımını en aza indirmek,
- Sağlık temelinde uygun katı atık bertaraf teknolojileri geliştirmek,
- Özellikle gecekondu gibi yerleşimlerdeki yerleşimlerde yaşayanların çevre koşullarının yarattığı sağlık riski değerlendirme mekanizması geliştirmek,
- İzin verilen maksimum güvenli gürültüye maruz kalma seviyeleri için kriterler geliştirmek, gürültü kontrolünü teşvik etmek gibi faaliyetlerde bulunulmasını önermektedir.

“Sürdürülebilir İnsan Yerleşimi Gelişimini Desteklemek” (7 no’lu bölüm) başlığı altında ise, “insan yerleşiminde sosyal, ekonomik ve çevresel kaliteyi iyileştirmenin hedeflendiğini ve bu iyileştirmenin yapılırken de tüm karar alma süreçlerine kadınlar, yaşlılar, engelliler ve bunlar gibi haklarından mahrum bırakılmış ve marjinalleştirilmiş grupların ihtiyaçları da göz önüne alınarak katılımlarının sağlanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

- **(7.39)** Tüm ülkeler, insan yerleşimlerindeki altyapının çevresel uygunluğunu değerlendirmeli, sürdürülebilir atık yönetimi için ulusal hedefler geliştirmeli ve **çevrenin, insan sağlığının ve yaşam kalitesinin korunmasını sağlamak için çevreye duyarlı teknolojiler** uygulamalıdır. Çevresel altyapının planlanması, geliştirilmesi, bakımı ve yönetimine entegre bir insan yerleşimleri yaklaşımını teşvik etmek için tasarlanmış yerleşim altyapısı ve çevre programları (su temini, sanitasyon, drenaj, katı atık yönetimi) ikili ve çok taraflı kuruluşların yardımıyla güçlendirilmelidir. Bu kurumlar arasında koordinasyon ve yerel yönetimlerin **uluslararası ve ulusal temsilcileri, özel sektör ve topluluk gruplarının iş birliği** de güçlendirilmelidir. Çevresel altyapı sağlamakla uğraşan tüm kurumların faaliyetleri, mümkün olduğunda, yerleşimlere bir ekosistem veya metropoliten alan yaklaşımını yansıtmalı ve program faaliyetleri arasında izleme, uygulamalı araştırma, kapasite geliştirme, uygun teknoloji transferi ve teknik iş birliğini içermelidir.
- **(7.46)** (...) Kirlenici etkilerini azaltmak ve yenilenebilir enerjilerin kullanımını teşvik etmek için enerji kullanımının verimliliğini artırmak, kentsel çevreyi korumak için atılan herhangi bir eylemde bir öncelik olmalıdır.
- **(7.49)** İnsan yerleşimleri için daha enerji verimli teknoloji ve alternatif/yenilenebilir enerji sağlanmasını yaygınlaştırmak ve

Gündem 21
(1992)

enerji üretimi ve kullanımının insan sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak en önemli hedeftir.

- **(7.51) (i)** Kentsel alanlardaki **düşük gelirli grupların** ve kırsal yoksulların, özellikle kadın ve çocukların biokütle enerji ihtiyaçlarının sürekli olarak sağlanmasını sağlamak amacıyla yeniden ağaçlandırmayı ve ulusal orman yenilenmesini teşvik etmek ve desteklemek için ulusal eylem programları formüle edin.
- **(7.52)** Tüm ülkelerde verimli ve çevreye duyarlı kentsel ulaşım sistemlerinin teşvik edilmesi, kentsel ulaşım planlaması ve yönetimine kapsamlı bir yaklaşım olmalıdır. Bu amaçla, (a) Ulaşım talebini azaltan kalkınma modellerini teşvik etmek için arazi kullanımı ve ulaşım planlamasını entegre edin; (c) Ülkelerdeki kentsel ve banliyö merkezlerinde güvenli **bisiklet yolları ve yaya yolları sağlayarak motorsuz ulaşım yöntemlerini** uygun şekilde teşvik edin; **(d)** Etkin trafik yönetimine, toplu taşımanın verimli çalışmasına ve ulaşım altyapısının bakımına özel önem verin.

Gündem 21'in en önemli özelliklerinden birisi hedeflerin gerçekleştirilmesinde (örn. sulak alanların korunması, deniz ve hava kirliliği, zehirli atıkların denetimi, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin korunması) yerel yönetimlere doğrudan görevler yüklemesidir. Ayrıca yerel yönetimlere hedeflerini gerçekleştirirken özellikle gençler ve kadınları karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine doğrudan ve etkin bir şekilde sürece dahil etme görevi verilmiştir.

Birleşmiş Milletler İklim
Değişikliği
Çerçeve Sözleşmesi
(1994)

Madde 3: Sözleşmeye Taraf geliştirmekte olan ülkelerin, özellikle iklim değişikliğinin zararlı etkilerine karşı **savunmasız olanların** ve geliştirmekte olan ülkelere Sözleşme uyarınca gereğinden fazla veya anormal yük altında kalanların ihtiyaç ve özel koşulları tümüyle dikkate alınmalıdır.

Madde 4:

(f bendi) İklim değişikliğini azaltmak ve değişikliğe uyum sağlamak amacıyla alınan önlemler ve uygulanan projelerin ekonomi, halk sağlığı ve çevre kalitesi üzerinde zararlı etkilerini en aza indirmek amacıyla, örneğin ulusal düzeyde hazırlanacak etki değerlendirmeleriyle, uygun metotlar uygulamak suretiyle, iklim değişikliği değerlendirmelerini kendi sosyal, ekonomik ve çevresel politikalar ve eylemleri çerçevesinde mümkün olan en geniş şekilde dikkate alacaklardır.

Madde 6:

(a bendi) (i) İklim değişikliği ve etkileri konusunda kamu eğitimi ve bilinçlendirilmesi programları geliştirilmesi ve uygulanması

(ii) İklim değişikliği ve etkileri konusundaki bilgiye kamunun erişmesi;

(iii) İklim değişikliği ve etkilerine karşı konularına ve uygun karşı strateji geliştirilmesine kamunun katılımı;

Avrupa Kentsel Şartı I (1992)

Avrupa Konseyi'nin Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından Strasbourg'daki 27. oturumunda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı kentsel haklar anlamındaki en önemli belge olarak kabul edilmektedir (Gönüllü, 2014). Avrupa Kentsel Şartı daha önceki birçok uluslararası metinden farklı olarak, hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi'nin temel hak ve özgürlüklerin korunması çağrılarına paralel olarak, kentsel gelişmenin niteliksel özellikleri ve yaşam kalitesiyle doğrudan ilgilidir. Bu şart; şiddetten, her tür kirlilikten, bozuk ve çarpık kent çevrelerinden arınma hakkı; yaşadığı kent çevresini demokratik koşullarda kontrol edebilme hakkı; insanca konut edinme, sağlık, kültür hizmetlerinden yararlanma, dolaşım özgürlüğü gibi temel kentli haklarının olduğu inancını esas kabul eder. Ayrıca şart; söz konusu **hakların, yaş, cinsiyet, ırk, inanç, milliyet, sosyoekonomik ve politik statü, ruhsal ve bedensel özur gözetmeksizin, tüm insanlara eşit koşullarda** uygulanmasını savunur.

Avrupa Kentsel Şartı I'e göre kent sakinlerinin hakları ve çevre hakkı açısından önemli olan başlıkların açıklamaları şu şekildedir;

- **Güvenlik:** Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent;
- **Kirletilmemiş, sağlıklı bir çevre:** Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre;
- **İstihdam;**
- **Konut:** Mahremiyet ve dokunulmazlığının garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stokunun sağlanması;
- **Dolaşım:** toplu taşıma, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması;
- **Sağlık:** Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların sağlanması;
- **Spor ve Dinlenme:** Yaş, yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, her birey için, spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakların sağlanması;
- **Kültürler arası kaynaşma;**
- **Kaliteli Mimari ve Fiziksel Çevre;**
- **İşlevlerin Uyum;**
- **Katılım:** Çoğulcu demokrasilerde; kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinde; gereksiz bürokrasiden arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin sağlanması;
- **Ekonomik Kalkınma:** Kararlı ve aydın yapıdaki tüm yerel yönetimlerin, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya katkı konusunda sorumluluk sahibi olması;
- **Sürdürülebilir Kalkınma:** Yerel yönetimlerce ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması ilkeleri arasında uzlaşmanın sağlanması;
- **Mal ve Hizmetler;**

Avrupa Kentsel Şartı I (1992)

- **Doğal Zenginlikler ve Kaynaklar:** Yerel doğal kaynak ve değerlerin; yerel yönetimlerce, akılcı, dikkatli, verimli ve adil bir biçimde, beldede yaşayanların yararı gözetilerek, korunması ve idaresi;
- **Kişisel Bütünlük:** Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması;
- **Belediyeler arası İş birliği:** Kişilerin yaşadıkları beldenin, beldeler arası ya da uluslararası ilişkilerine doğrudan katılma konusunda özgür olmaları ve özendirilmeleri;

Avrupa Kentsel Şartı ilkelerinin ana başlıkları ise¹ ;

- **Ulaşım ve dolaşım,**
 - Özellikle özel araçlarla, seyahat hacminin azaltılması gerekliliği,
 - Dolaşım, yaşanabilir bir kent oluşturmaya yönelik bir biçimde düzenlenmeli ve çeşitli ulaşım alternatiflerine izin vermeli
 - Sokağın sosyal bir arena olarak algılanması,
 - Sürekli bir eğitim ve öğretim çabası gerekliliği
- **Kentlerde çevre ve doğa,**
 - Yerel yönetimlerin, doğal ve enerji kaynaklarını, uygun ve akılcı bir biçimde, yönetme ve idareli kullanma sorumluluğu,
 - Yerel yönetimlerin kirliliğe karşı politikalar uygulaması,
 - Yerel yönetimlerin doğayı ve yeşil alanları koruma yükümlülüğü,
 - Doğayı korumanın toplumsal gururu ve bağlılığı geliştiren bir faktör olması.
- **Kentlerin fiziki yapıları,**
- **Tarihi kentsel yapı mirası,**
- **Konut,**
- **Kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi,**
- **Kentlerdeki özürsüz ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler,**
 - Kentlerin, herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması,
 - Özürsüz ve engellilere ilişkin politikaların, hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması
 - Özürsüzler ve azınlıkları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki iş birliği ve dayanışması,
 - Evler ve işyerlerinin özürsüz ve engellilere uyarlanabilir biçimde tasarlanması,
 - Seyahat, iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması.
- **Kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme,**

¹ Sadece bölüm ile ilgili olan ilkelerin alt ilkelerine yer verilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf>

**Avrupa Kentsel Şartı I
(1992)**

- Tüm kent sakinlerinin, eğlence, dinlence ve spor faaliyetlerinde yer alma hakkı,
- Spor alanlarının sağlıklı ve güvenli olarak tasarlanması,
- Her kent sakininin kişisel potansiyelleri doğrultusunda istediği sporu yapma hakkı.
- **Yerleşimlerde kültür,**
- **Yerleşimlerde kültürlerarası kaynaşma,**
 - Kent politikalarının temel unsuru olarak ayrımcılık karşıtlığı,
 - Yerel yönetimlerce göçmenlerin, yerel politik yaşama etkin katılımının sağlanması,
 - Kentlerde uygulanan kültür ve eğitim politikalarının ayrımcı olmaması,
 - Yerel yönetimlerin, iş olanaklarından eşit faydalanmayı sağlaması,
 - Göçmen topluluklarının, sosyal ve fiziki çevresiyle bütünleşmesi anlamında, kültürlerarası kaynaşma
- **Kentlerde sağlık,**
 - Kentsel çevrenin tüm kentlilere iyi sağlık koşullarını sağlaması
- **Halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması**
 - **Yerel politik yaşama halkın katılımını temin için;** halk temsilcilerini, özgür ve demokratik olarak seçebilme hakkı,
 - Yerel politik yaşamda etkin bir katılım için; halkın yerel, politik ve idari yapılarda belirleyici olması gereği,
 - Toplum geleceğini etkileyecek her tür önemli projede halka danışma gereği,
 - Kent yönetimi ve planlamasının; kent karakteri ve özel niteliklerine ilişkin yeterli bilgiye dayandırılması,
 - Yerel politik kararlarını; uzmanlardan oluşacak ekiplerce gerçekleştirilecek kentsel ve bölgesel planlara dayandırılması
 - Karar verme sürecinin sonucunda ortaya çıkan politik tercihlerin anlaşılabilirliği ve hayatiyeti,
 - Gençlerin toplum yaşamına katılımının yerel yönetimlerce sağlanması.
- **Kentlerde ekonomik kalkınma** şeklindedir.

**Özellikle Afrika'da
Ciddi Kuraklık ve/veya
Çölleşmeye Maruz
Ülkelerde Çölleşmeyle
Mücadele İçin Birleşmiş
Milletler Sözleşmesi
Paris
(1994)**

Madde 5:

(d bendi) çölleşmeyle mücadele ve kuraklığın etkilerini hafifletme çabalarında, sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile yerel halkın ve özellikle kadınların ve gençlerin bilincini geliştirmeyi ve katılımını sağlamayı;

(e bendi) mevcut yasaları güçlendirerek veya böyle yasalar yoksa yenilerini çıkararak ve uzun dönemli politika ve eylem programları geliştirerek yapabilir kılan bir ortamı yaratmayı üstlenirler.

Özellikle Afrika'da
Ciddi Kuraklık ve/veya
Çölleşmeye Maruz
Ülkelerde Çölleşmeyle
Mücadele İçin Birleşmiş
Milletler Sözleşmesi
Paris
(1994)

Madde 19:

Taraflar, çölleşmeyle mücadele ve kuraklığın etkilerini hafifletme çabalarında kapasite oluşturulmasının, yani kurumlaşma, eğitim ve yerel ve ulusal kapasitelerin geliştirilmesinin önemini bilincindedirler ve yerine göre;

(a bendi) yerel örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile yerel halkın özellikle de kadın ve gençlerin başta yerel düzeyde olmak üzere her düzeyde tam katılımını sağlayarak;

(h bendi) yeni beceriler geliştirecek eğitimin sağlanması da dahil olmak üzere, alternatif hayat biçimlerini yenilikçi yöntemlerle destekleyerek kapasite oluşumunu teşvik edeceklerdir.

Pekin Deklarasyonu
(1995)

Pekin Deklarasyonunda özellikle bazı ulusal ve uluslararası çevre politika metinlerine ve sözleşmelere toplumsal cinsiyet bakış açısının entegre edilmeye çalışılmış olması önemli bir kazanım olarak belirtilmiş olmasına rağmen Nairobi Stratejileri'nde gerçekleştirilmek üzere koyulmuş hedeflerin çoğuna henüz ulaşamadığının belirterek içerisinde "kadın ve çevre" alanının da olduğu, öncelik taşıyan 12 alan belirlemiştir. Cinsiyet eşitliği, yoksulluk, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel koruma arasında ilişkiler kurmasının yanısıra doğal kaynakların korunmasına yönelik önlemler alınması gerekliliği üzerinde duran deklarasyonda özellikle kadınların hem çevresel risklerle daha fazla karşı karşıya olduğunun hem de çevresel korumayı sağlama noktasında cinsiyet eşitliğinin ne denli önemli olduğunun altı çizilmiştir. Daha önceki metinlerin ve uygulamaların özellikle toplumsal cinsiyet bakış açısını tam anlamıyla içselleştirememiş olmasını ve çevresel sürdürülebilirlik üzerinde kadınların rol ve katkılarının göz önüne alınmamasını çevre açısından endişe verici bir durum olarak ele almıştır.

Madde 36'da ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunmasının sürdürülebilir kalkınmanın unsurları olduğuna inanıldığını ve çevresel kaynakların yoksulların, özellikle de yoksullukla karşı karşıya kalan kadınların güçlenmesine yönelik hakkaniyetli bir sosyal kalkınma, sürdürülebilir kalkınma için gerekli bir dayanak olduğunun kabul edildiğine dair bir ibare bulunmaktadır.

Konut ve Sürdürülebilir
Kentsel Gelişme
Konferansı II (HABITAT II)

İnsan Yerleşimleri İstanbul
Deklarasyonu
(1996)

Devlet veya Hükümet Başkanları ile ülkelerin resmi delegasyonları, 3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında İstanbul'da bir araya gelerek herkes için yeterli barınma sağlamanın evrensel hedeflerini onaylamak ve insan yerleşimlerini daha güvenli, daha sağlıklı ve daha yaşanabilir, eşitlikçi, sürdürülebilir ve üretken kılmak amacıyla Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) gerçekleştirmiştir. Bu konferans sonucunda kabul edilen İstanbul Deklarasyonu'nun da aşağıdaki kararlar alınmıştır;

Madde 4: İnsan yerleşimleri içinde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için özellikle gelişmekte olan ülkelerde çoğu durumda kriz ölçüsüne ulaşmış olan bozulan koşullarla mücadele etmeliyiz. Bu bağlamda diğer hususların yanısıra, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, sürdürülebilir olmayan tüketim ve üretim kalıplarına; yapı ve dağılımdaki değişimleri dahil etmek ve aşırı nüfus yığılmaları yönündeki eğilimlere öncelikli önem vermek suretiyle sürdürülemez nüfus değişmelerine, evsizliğe,

Konut ve Sürdürülebilir
Kentsel Gelişme
Konferansı II (HABITAT II)

İnsan Yerleşimleri İstanbul
Deklarasyonu
(1996)

artan yoksulluğa, işsizliğe, sosyal dışlanmaya, aile dağılmalarına, yetersiz kaynaklara, temel altyapı ve hizmetlerin eksikliğine, yeterli planlama eksikliğine, artan güvensizlik ve şiddete, çevresel bozulma ve afetlere karşı savunmasızlığın artmasına bütünüyle dikkat çekmeliyiz.

Madde 7: Sürdürülebilir bir gelişmede temel ilgi odağı olan insan Habitat Gündemi'nin uygulanmasında da temel eylem oluşturucudur. Toplum içinde kadın, çocuk ve genç kesimin güvenli ve sağlıklı yaşam koşullarına erişebilmesi için gereken temel ihtiyaçları kabul ediyoruz. Bunun için de özellikle bütün çabamızı, yoksulluk ve ayrımcılığı yok etmek, insan hakları ve temel özgürlükleri savunmak, eğitim, temel sağlık hizmetleri ve yeterli barınma gibi ihtiyaçları karşılamak yönünde yoğunlaştırmalıyız. Böylece, yerleşimlerdeki yaşam koşullarını bütün yerel ihtiyaçlara da uygun olarak geliştirmeyi taahhüt ediyoruz ve herkes için daha iyi yaşam çevrelerinin oluşumunu sağlamak için küresel, ekonomik ve sosyal hayatta eşit ve çoğulcu kadın ve erkek katılımı ile etkin gençlik ortaklığının gerekliliğini kabul ediyoruz. Ayrıca, dezavantajlı kılınmış grupların eksikliklerini gidermek amacıyla ve aynı zamanda barınma ve sürdürülebilir insan yerleşimleriyle ilgili politikalardan, programlardan ve projelerden eşit yararlanma imkanlarının cinsiyet farkı oluşturulmaksızın geliştirilmesini sağlamalıyız. Bizler, bu taahhütleri özellikle yoksulluk sınırındaki bir milyarı aşkın insan ve Habitat Gündemi'nde tanımlanan dezavantajlı kılınmış grupların üyeleri adına yapıyoruz.

Madde 10: Küresel çevremizi sürdürülebilir kılarak, insan yerleşimlerinin kalitesini artırmak üzere, sürdürülebilir üretim kalıpları, tüketim, ulaşım ve yerleşim olanaklarını geliştirme; kirlilikten korunma, ekolojik dengeyi koruma ve gelecek kuşakların yaşam fırsatlarını kollama yönünde çalışacağız. Bu bağlamda, bir küresel ortaklık ruhu ile Dünyamızın ekosisteminin dengesi ve düzeninin korunmasının sağlanması doğrultusunda bir ortaklık geliştirilmelidir. Küresel çevre bozulmasına farklı katkılar yapıldığı, ülkelerin ortak ancak birbirinden farklı sorumluluklarının olduğu prensibini onaylıyoruz. Aynı zamanda, bu eylemler uygulamada ülkelerin kapasite ve yapabilirlikleri ile ilişkili olan ihtiyati prensip yaklaşımıyla ilişkilidir. Buna ek olarak, özellikle yeterli miktarda sağlıklı su temini ile etkin atık yönetimi oluşturulmak suretiyle sağlıklı yaşam çevrelerinin yaratılması mümkün olacaktır.

Aynı zamanda metin, taahhütlerin gerçekleştirilebilmesi için demokratik ve etkili bir yaklaşımı benimseyerek her ülkenin yasal çerçevesi bağlamında demokratik yerel yönetimler aracılığıyla ademi merkezîyetçiliği teşvik etmeyi ve koşullarına uygun olarak mali ve kurumsal kapasitelerini güçlendirme hedefi üzerinde de durur. Ayrıca özellikle kadınların konumu hakkında da farkındalık içerisinde olduğunu belirten metin, kadınların da rolünün güçlendirileceğini, hükümetlere de gerektiğinde dezavantajlı kılınmış hassas grupların üyeleri için özel önlemler alma sorumluluğunun verileceğini ifade etmektedir.

Kyoto Protokolü
(1997)

Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde imzalanan, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik uluslararası tek çerçevedir. Bu protokolü imzalayan ülkeler, karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer beş gazın salınımını azaltmaya veya bunu yapamıyorsa karbon ticareti yoluyla haklarını arttırmaya söz vermişlerdir.

**Kyoto Protokolü
(1997)**

Madde 10: (a bendi) İklim değişikliğinin azaltıcı önlemleri ve iklim değişikliğine yeterli uyum sağlayıcı önlemleri içeren ulusal ve uygun olduğu yerlerde bölgesel programlar düzenlemek, uygulamak, yayımlamak ve düzenli olarak güncellemek; (i) Bu programlar, diğerlerine ilâveten, enerji, ulaştırma ve sanayi sektörlerinin yanı sıra tarım, ormancılık ve atık yönetimi ile ilgili olacaktır. Ayrıca, arazi planlamasının iyileştirilmesine yönelik uyum teknolojileri ve yöntemler, iklim değişikliğine olan uyumu arttıracaktır.

**Çevresel Konularda
Bilgiye Erişim, Karar
Sürecine Halkın Katılımı
ve Yargıya Başvuru
Sözleşmesi (Aarhus
Sözleşmesi)
(1998)**

Madde 1: Şimdiki ve gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşaması için, çevresel bilgiye erişim, karar alma sürecine halkın katılımı ve yargısal mercilere başvuru haklarını güvence altına almayı amaçlar.

Madde 3: Taraflar, sözleşmenin öngördüğü hedeflerin gerçekleşmesi için gerekli olan tedbirleri almak ve bu yönde çaba göstermek, çevresel eğitim düzeyi ve çevre bilincini geliştirmek, çevrenin korunması alanında faaliyet yürüten kuruluşların uygun bir şekilde tanınması ve desteklenmesi için çabalamak ve hukuk sistemini bu yükümlülükle uyumlulaştırmak, sözleşmeden doğan hakları kullanan kişilerin herhangi bir şekilde cezalandırılmalarına, takip edilmelerine ve rahatsız edilmesine engel olmakla yükümlüdür.

“Sözleşmenin ilgili hükümleri çerçevesinde vatandaşlık, milliyet ve ikametgâh ayrımı yapılmaksızın ve tüzel kişi olması durumunda nerede tescil edilmiş olduğu ya da faaliyetlerinin etkin merkezinin neresi olduğu konusunda ayırım yapılmaksızın, halkın çevresel konularda bilgiye erişme, karar alma sürecine katılma olanağına ve yargıya başvuru hakkına sahip olacaktır.”

**Bali İklim Adaleti İlkeleri
(2002)**

Bu metnin en başında; “İklim değişikliğinin uygulanmasının İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sini ve Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi’ni ihlal ettiği”, “İklim değişikliğinin etkileri küçük ada devletleri, **kadınlar, gençler, kıyı halkları, yerel topluluklar, yerli halklar, balıkçılar, yoksullar ve yaşlılar** tarafından **orantısız bir şekilde hissedildiği**” ve “Yerel topluluklar, etkilenen insanlar ve yerli halklar, iklim değişikliğini ele almak için küresel süreçlerin dışında tutulması” durumunun farkında olunduğunun altı çizilmiştir. Cinsiyet, yaş, zenginlik, sağlık ve yerellik kategorilerini ele alan Bali İlkeleri kapsamında “demokratik karar verme”, “toplumsal cinsiyet adaleti” ve “dünyadaki savunmasız gruplar üzerinde iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ya da en aza indirilmesine” dikkat çekilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP/ United Nations Development Program) tarafından düzenlenen ve Bali’de gerçekleşen 13. Taraflar konferansı toplumsal cinsiyet perspektifi sunması ve iklim değişikliği ile mücadelede toplumsal cinsiyeti odak noktası alması açısından çok önemli bir adımdır. Aynı zamanda, bu konferansta talepler ilk kez “Toplumsal Cinsiyet ve İklim” altında dile getirilmiş, “Toplumsal Cinsiyetin İklim Politikasına Entegrasyonu” başlıklı bir üst düzey etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu durum, iklim sürecinde kadın ve cinsiyet açısından bir kırılma noktası niteliğinde sayılabilmektedir (Tatgın, 2019, s. 113).

Madde 18: İklim Adaleti, geçimleri için doğal kaynaklara bağımlı toplulukların ve kültürlerin bunları sürdürülebilir bir şekilde sahiplenme ve yönetme haklarını onaylar ve doğanın ve kaynaklarının

**Bali İklim Adaleti İlkeleri
(2002)**

metalaştırılmasına karşı çıkar.

18. madde, “bir nevi kadın bedeninin ve hayvanların da metalaştırılmasına karşı çıkılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Daha kapsayıcı bir iklim adaleti olması açısından, post- hümanist bakış açısıyla olaya yaklaşılmalı, queer ve feminist adalet perspektifi dahil edilmelidir (Tatgın, 2019)

Madde 19: İklim Adaleti, kamu politikasının, herhangi bir ayrımcılık veya önyargıdan uzak, tüm insanlar için karşılıklı saygı ve adalete dayalı olmasını talep eder.

Madde 21: İklim Adaleti, yerli halkların ve yerel toplulukların ihtiyaç değerlendirmesi, planlama, uygulama, uygulama ve değerlendirme, önceden bilgilendirilmiş rıza ilkelerinin katı bir şekilde uygulanması ve “deme hakkı dahil olmak üzere her düzeyde karar alma sürecine etkin bir şekilde katılma hakkını onaylar.

Madde 22: İklim Adaleti, kadın haklarını ele alan çözümlere duyulan ihtiyacı teyit eder.

Madde 23: İklim Adaleti, gençlerin iklim değişikliğini ve bununla bağlantılı etkilerini ele alma hareketinde eşit ortaklar olma hakkını onaylar.

**BM Engellilerin Haklarına
İlişkin Sözleşme
(2007)**

İlgili sözleşmenin “Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik” başlığında **(Madde 5 1.)** “Taraflar Devletler herkesin hukuk önünde ve karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın hukuk tarafından eşit korunma ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder.” Şeklide ifade edilen madde çerçevesinde engelli kadınların, çocukların ve özellikle kız çocuklarının tüm insan temel hak ve özgürlüklerinden tam olarak yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alacağına garantisini verir **(Madde 6 ve Madde 7).**

Madde 28: “Yeterli Yaşam Standardı ve Sosyal Korunma” başlığı altında “Taraflar Devletler engellilerin sosyal korunma ve engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramadan bu haktan yararlanma hakkını tanıyarak (a) Engellilerin temiz su hizmetlerine, uygun ve bedeli ödenebilir hizmetlere eşit erişimlerini sağlamak ve engellilerin ihtiyaçlarına ilişkin araç-gereç ve diğer yardımlara erişimlerini temin etmek konusunda gerekli adımları atacağı belirtilir.

**Avrupa Kentsel Şartı –
2: Yeni Bir Kentlilik İçin
Manifesto
(2008)**

Avrupa Kentsel Şartı I'nın kabulünden sonra yaşanan yerel ve küresel sorunlar, değişimler ve gerçekleşen özellikle kentsel gelişimler çerçevesinde Şart I'nın güncellenme ihtiyacından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Avrupa Kentsel Şartı II, yerel yönetimlerin sürdürülebilir kentler ve kasabalar inşa etmesini sağlayarak hatta buna zorlayarak kentsel yaşama yeni bir yaklaşım sunmayı ve kentlerin çağdaş kentsel sorunlarla baş etmesini olanaklı kılacak bir takım ortak ilkeler ve kavramlar bütünü belirlemeyi amaçlamıştır. Şart II'de yer alan başlıklar ve altındaki ilkeler şu şekildedir;

- **Avrupa Kent “Müktesebatı” (Acquis) ve Yeni Bir Kentlilik Olasılığı**
 - Avrupa'nın kentleri ve kasabaları, kentlilerine aittir; bu yerleşimler gelecek nesillere aktarılması gereken sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerdir. **(11. Şart)**

Avrupa Kentsel Şartı –
2: Yeni Bir Kentlilik İçin
Manifesto
(2008)

- Karşımızdaki zorlu küresel sorunlar göz önüne alındığında, Avrupa'nın kentleri ve kasabaları ekonomi, toplum ve çevre arasında ulaşılabilecek tarihte değere sahip bir uzlaşma için en ideal ortamı oluşturmaktadır. **(12. Şart)**
- **Kentliler Olarak Kent ve Kasaba Halkları**
 - Kentsel yayılma, ulaşım ve enformasyon altyapısı, konut hakkı, çevrenin korunması gibi bazı konuların, sadece yerel yönetim kapsamına giremeyeceğine ve yerel politika konularının bölgesel, ulusal ve Avrupa düzeyinde, dengeli ve saygılı bir ortaklık içinde düzenlenmesinin olanaklı olduğuna inanıyoruz. **(40. Şart)**
 - Bu bağlamda, mekânsal eşitlik ihtiyacı, kentlerin ve kasabaların kaynakların yeniden dağılımına ilişkin tedbirlere katkıda bulunabilmelerini gerektirmektedir. Bu tür tedbirler kaçınılmaz mekânsal eşitsizliklerin azaltılmasını olanaklı kılabilirdir. **(41. Şart)**
 - Bizler, kentli vatandaşlarımızın, karşı karşıya olduğumuz küresel çevre krizine ilişkin giderek netleşen kanıtlar karşısında duydukları artan kaygıyı paylaşıyoruz. Bu kriz günümüzde bütün biyosferi etkilemekte ve azalan biyolojik çeşitlilik, toprakların nitelik kaybı, giderek kısıtlı hale gelen su kaynakları, hava ve nehir kirliliği, diğer kirlilik türlerindeki artış ve yaşam kalitemizi etkileyen pek çok başka alana yansımaktadır. Bu kriz, hiç kuşkusuz insan kaynaklıdır ve somut bir sonucu da ülkelerimizdeki kamuoyunu uyandıran ve kent halklarının çevre sorunları ile çok daha fazla ilgilenmesine yol açan, artan sayıdaki doğal afetler ve olağan dışı iklim olaylarıdır. **(45. Şart)**
 - Daha sürdürülebilir türden bir kentsel gelişmeye kararlılıkla yönelebilmek için, kentsel ekolojinin geliştirilmesini amaçlıyoruz. Kentlerimizin ve kasabalarımızın çevresel ayak izlerini azaltmayı, onların doğal kaynaklarını sakınmayı, biyolojik çeşitliliklerini korumayı ve zenginleştirmeyi, kamu değerlerini herkes için erişilebilir kılmayı ve enerji etkinliğini politikalarımızın ana ögesi yapmayı üstleniyoruz. **(49. Şart)**
 - Kentlerimizi ve kasabalarımızı, bakımları için mümkün olduğu kadar az kaynağa ihtiyaç duyan, sakinlerine gerek çeşitli kentsel işlevlere ve hizmetlere gerekse dinlenme olanaklarına ve korunmuş doğal alanlara hemen yakınlarında ulaşma olanağı sağlayabilen, yoğun ve yayılmamış kent formları olarak düşünmeliyiz. Kaynak, toprak, ulaşım ve enerji alanlarında tasarrufa yönelmiş kentler ve kasabalar amaçlıyoruz. **Kentsel alanlar, sosyal statüleri, yaşları ya da sağlık durumları ne olursa olsun, buralarda yaşayan herkes için daha kolay, daha erişilebilir ve daha canlı olacaksa, kentlerimizin ve kasabalarımızın daha rahat algılanabilir ve derli toplu olması gerekir. (52. Şart)**
 - Kentlerin ve kasabaların düzgün bir şekilde işleme ve çevresel açıdan sağlıklı bir kentsel gelişme elde edilmesinin diğer bir asal değişkeni de ulaşım ve hareket olanağıdır. Günümüzün yoğun iletişim toplumlarında seyahat ve hareket olanağı giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bunlar, iyi kent uygulamalarının

Avrupa Kentsel Şartı –
2: Yeni Bir Kentlilik İçin
Manifesto
(2008)

- kilit öğeleri haline gelmekte ve kentsel yaşamın kalitesi açısından belirleyici faktörler olmaktadır. (54. Şart)
- Yürümek ya da **bisiklet kullanmak gibi “yumuşak” olarak nitelenebilecek ulaşım tarzlarını** ve her tür toplu taşıma aracını tercih eden sürdürülebilir ulaşım politikalarını teşvik etmek, Avrupa'nın seçilmiş temsilcileri olan bizlere düşen bir görevdir. (56. Şart)
 - Bu bağlamda, sadece kamu ulaşımına sınırlı kalmayan, yollar ve kamusal alanlar için, her türden ulaşım olanak veren ancak, sosyal yararlılıkları açısından otomobil ve motosikletlerin daha az payı olan yeni bir toplumsal paylaşım sağlayan bir toplu taşıma politikasını tercih etmeliyiz. (57. Şart)
- **Uyumlu Kentler ve Kasabalar**
- Kentsel politikaların temel amacının sosyal ve mekânsal uyum olduğunu bir kez daha vurguluyoruz. Kentlerimiz ve kasabalarımız, **her türlü sosyal ortamdan gelen insanların** her gün birbiri ile harmanlandığı ve insanların yaşadığı, çalıştığı, **çok nesilli, çok kültürlü ve çok dinli** yerlerdir. Kentsel toplum adil bir şekilde geliyecekse, kentliler arasında karşılıklı yardımlaşmanın, gruplar arasında- dinler arası diyalogu da içeren- diyalogun ve gönüllü faaliyetlerin teşvik edilmesi gerekmektedir. Finansal sıkıntılar ve iş güvenliği eksikliği, dışlama ve sosyal statü, **yaş, kültür, din, cinsiyet ve özürüllüğe dayalı her tür ayrımcılığa karşı mücadelemizi** sürdüreceğiz. (66. Şart)
 - Kentlerimiz ve kasabalarımız aynı zamanda, belirli gruplara karşı gösterilen ve bir kent toplumuna ait olma duygusunu olumsuz etkileyen; çok kez kent suçlarının, anti sosyal davranışların ve kent halklarımız ve özellikle de onların arasındaki **en kırılgan gruplar (yaşlılar, çocuklar, yalnız yaşayanlar, göçmenler, yoksullar) tarafından acı bir şekilde hissedilen güvensizliğin kaynağı olan her tür önyargıdan kurtulmalıdır.** (67. Şart)

UN-HABITAT,
Dünya Şehir Kampanyası
(2009)

Bu kampanyada sürdürülebilir şehircilik, sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevreyle ilgili yapı taşlarına ilişkin entegre, cinsiyete duyarlı ve yoksullara yönelik bir süreç olarak algılanır. Aslına bakıldığında katılımcı planlama ve karar alma süreçlerine ve kapsayıcı bir yönetime dayanır. Sürdürülebilir şehirciliğin ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yoksul halkın erişebileceği **altyapılar, hizmetler**, hareketlilik ve barınak imkânları,
- Sosyal anlamda kapsayıcı, **cinsiyete duyarlı, sağlıklı ve güvenli** gelişme imkânı,
- **Çevresel anlamda dayanıklı ve karbon-etkin inşaatların yapılması,**
- Katılımın sağlandığı **planlama ve karar alma süreçleri,**
- Geçim kaynaklarını destekleyen hareketli ve rekabetçi yerel ekonomiler,
- **Şehir içerisinde ayrımcılığın önlenmesi ve herkese eşit haklar sağlanması,**

UN-HABITAT,
Dünya Şehir Kampanyası
(2009)

- Dirençliliğin sağlanması için yaşanan sıkıntıların ve değişikliğin etkin bir şekilde yönetilmesi amacıyla **şehirlerin ve toplumların güçlendirilmesi**.

Paris Anlaşması
(2015)

Aralık 2015'teki Paris iklim konferansında (COP21) 195 ülke, evrensel, yasal olarak bağlayıcı küresel iklim anlaşmasını ilk kez kabul ederek, küresel ısınmayı 2°C'nin altına kadar sınırlandırarak dünyayı tehlikeli iklim değişikliğinden kaçınmak için küresel bir eylem planı hazırlamıştır. AB ve diğer gelişmiş ülkeler, emisyonları azaltmak ve gelişmekte olan ülkelerdeki iklim değişikliği etkilerine karşı direnç oluşturmak için iklim eylemini desteklemeye karar vermiştir. Bu kapsamda, AB, Paris Anlaşmasını 5 Ekim'de resmen onaylamış ve anlaşma 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile AB ve diğer gelişmiş ülkeler, emisyonların azaltılması ve iklim değişikliğinin yol açtığı etkiler karşısında kalkınmakta olan ülkelerdeki dirençliliğin artırılması amacıyla iklim eylemini desteklemeyi ve kalkınmakta olan ülkelere iklim değişikliğine uyuma yönelik sürekli ve geliştirilmiş uluslararası destek sağlamayı hedeflemiştir. Gelişmiş ülkeler, bu kapsamda yeni bir ortak hedefin tespit edilmesi beklenen 2025 yılına kadar yılda 100 milyar dolarlık destek vermeyi taahhüt etmişlerdir.

Paris anlaşması metninde "İklim değişikliğinin insanlığın ortak bir kaygısı olduğunu kabul ederek, Tarafların iklim değişikliğine müdahale amaçlı eyleme geçtiklerinde insan hakları, sağlık hakkı, **yerli halkların, yerel toplulukların, göçmenlerin, çocukların, engellilerin ve hassas durumdaki kişilerin hakları, kalkınma hakkı ve ayrıca cinsiyetler arası eşitlik, kadınların güçlendirilmesine ve cinsiyetler arası adalet konularındaki yükümlülüklerine uygun hareket etmeli, bu hususlara saygılı olmalı ve onları geliştirmelidir.**" ifadesine yer verilerek uluslararası düzeyde 0 açıkça ortaya konmuş; iklim değişikliği politikalarında kadına daha fazla rol ve yetki verilmesi hususunda görüş birliğine varılmıştır.

"İklim ve Enerji için
Belediye Başkanları
Sözleşmesi"
(2016)

İlgili sözleşme, taraf olan yerel yönetimlerin kapsayıcı, adil, düşük emisyonlu ve iklime dayanıklı bir geleceğe yol açan iddialı, ölçülebilir iklim ve enerji girişimlerini hızlandırmak ve Paris Anlaşması hedeflerine ulaşılmasına hatta aşılmasına yardımcı olan ortak bir dünya vizyonu için çalışmaktadır. Sözleşmeyi imzalayan taraflar, iklim değişikliğinin etkilerinin hafifletilmesi ve adaptasyon için entegre bir yaklaşım benimsemeyi taahhüt etmesinin yanısıra sözleşmeyi imzaladıkları ilk iki yıl süresince, 2030 yılına kadar CO2 emisyonlarını en az %40 oranında azaltmak ve iklim değişikliğine karşı esnekliği artırmak amacıyla Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı geliştirmeyi de taahhüt etmektedirler.

Yerel yönetimler aşağıdaki yükümlülükleri üstlenmektedirler;

- Temel Emisyon Envanteri ve İklim Değişikliği Riski ve Hassasiyet Değerlendirmesi yapmak;
- Belediye meclisi kararı tarihinden itibaren iki yıl içinde Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı hazırlamak ve sunmak;
- Değerlendirme, izleme ve doğrulama amacıyla Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planının sunulmasını takiben en az her ikinci yılda İlerleme Raporu sunmak.

“İklim ve Enerji için
Belediye Başkanları
Sözleşmesi”
(2016)

- Prensipten olarak, Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planlarının ağırlıklı olarak şu sektörleri kapsamaları öngörülmektedir:
 - Yeni yapıları ve temel yenileştirmeleri içeren mamur (yapılı) çevre
 - Belediyeye ait altyapılar (merkezi ısıtma, kamusal aydınlatma, akıllı şebekeler, v.b.)
 - Arazi kullanımı ve kentsel planlama
 - Merkezi olmayan yenilenebilir enerji kaynakları
 - Kamusal ve özel ulaşım politikaları ve kentsel mobilite (devinim)
 - Vatandaş ve genellikle sivil toplum katılımı
 - Vatandaşların, tüketicilerin ve işletmelerin akıllı enerji hareketi

Avrupa Yeşil Mutabakatı
(2019)

Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar AB'yi net sera gazı emisyonlarının olmadığı ve ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıştırıldığı modern, kaynak açısından verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip adil ve müreffeh bir topluma dönüştürmeyi amaçlayan yeni bir büyüme stratejisidir. AB doğal sermayesini koruyup geliştirirken, aynı zamanda vatandaşların sağlığını ve refahını çevre kaynaklı risk ve etkilerden korumayı da amaçlamaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı özellikle aktif halk katılımını önemsemekte ve geliştirilecek politikaların işe yaraması ve kabul edilmesi için bu halk katılımının yanısıra güvenin de çok önemli olduğunun altını çizer. Ayrıca “uygulanacak politikalarda ulusal, bölgesel ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK), AB kurumları ve danışma organları ile yakın bir şekilde çalışan endüstriler ile tüm kesimlerden vatandaşları bir araya getirmek için yeni bir anlaşmaya ihtiyaç olduğunu” vurgular.

Avrupa Yeşil Mutabakatı aşağıdaki hususlarda mutabakata varır;

- **Temiz, ulaşılabilir ve güvenli enerji sağlamak:** Enerji verimliliğine öncelik verilmelidir. Kömürün ve gri hidrojenin hızla kullanımdan kaldırılması ile bütünleşecek, büyük ölçüde yenilenebilir kaynaklara dayalı bir enerji sektörü geliştirilmelidir. Aynı zamanda, AB'nin enerji arzının, tüketiciler ve işletmeler için güvenilir ve uygun maliyetli olması gerekir. Temel yaşam standardını sağlamak için gereken temel **enerji ihtiyaçlarını karşılayamayan haneler açısından enerji yoksulluğu riski** ele alınmalıdır
- **Temiz ve döngüsel bir ekonomi için endüstriyi harekete geçirmek:** İşletmelerin tüketicilere **tekrar kullanılabilir, dayanıklı ve tamir edilebilir** ürünler sunmasını ve tüketicilerin bu ürünleri seçmesini sağlayan, özendirici önlemler içerecektir. Sürdürülebilir bir ürün politikası aynı zamanda **atıkları büyük ölçüde azaltma potansiyeline** de sahiptir. Atığın kaçınılmaz olduğu yerlerde, ekonomik değeri **geri kazanılmalı, çevre ve iklim değişikliği üzerindeki etkisi** azaltılmalı ya da en aza indirgenmelidir. **Dijital teknolojiler**, Yeşil Mutabakatın, birçok farklı sektörde, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşması için kritik bir rol üstlenmektedir.
- **İnşaat ve yenilemede enerji ve kaynak verimli bir yol:** Enerji

Avrupa Yeşil Mutabakatı
(2019)

verimliliği ve uygun maliyet gibi ikili bir zorluğun üstesinden gelmek için, AB ve Üye Devletler, kamu ve özel nitelikteki binalarda “yenileme dalgasına” girişmelidir. Yenileme oranlarını artırmak bir zorluk olsa da yenileme enerji faturalarını düşürür ve enerji yoksulluğunu azaltabilir. Enerji faturalarını ödemekte zorlanan hanelere yardımcı olmak için sosyal konutların yenilenmesine özel önem verilecektir. Yapı verimliliği yoluyla tasarruf edilen para, eğitimi ve halk sağlığını desteklemekte kullanılacağı için, okulların ve hastanelerin yenilenmesine de odaklanılmalıdır.

- **Tarladan sofraya: adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamak:** Stratejik planlar, hassas tarım, organik tarım, agroekoloji, tarımsal ormancılık ve hayvanları koruma noktasında daha katı standartlar gibi sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesine öncülük etmelidir. Eko-etiketlemeler gibi önlemler, odağı uyumluluktan icraate çevirerek topraktaki karbonun yönetilmesi ve depolanması, su kalitesini arttırmak ve emisyonu düşürmek için besin yönetiminin iyileştirilmesi dahil başarılı çevre ve iklim performansları için çiftçileri ödüllendirmelidir.
- **Toksik içermeyen bir çevre için, sıfır kirlilik hedefi:** Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarına doğal işlevleri geri kazandırılmalıdır. Bu; göller, nehirler, sulak alanlar ve haliçlerdeki biyoçeşitliliği korumak, eski haline getirmek ve aynı zamanda sellerden kaynaklanan kirliliği önlemek ve sınırlandırmak için de gereklidir. Tarladan Sofraya Stratejisini uygulamak, aşırı besin kaynaklı kirliliği azaltacaktır. Komisyon buna ek olarak, kentsel yüzey akışının neden olduğu mikro-plastikler, farmasötikler gibi yeni ve toksik kimyasal kirlilik kaynaklarını ele alarak, önlemler önerecektir.
- **Sürdürülebilir ve akıllı hareketliliğe geçişin hızlandırılması:** Sürdürülebilir ulaşımı gerçekleştirmek demek, kullanıcıları ilk sıraya koymak ve onlara mevcut mobilite alışkanlıklarına göre daha uygun maliyetli, erişilebilir, daha sağlıklı ve daha temiz alternatifler sunmak anlamına gelir. Komisyon, 2020’de, sürdürülebilir ve akıllı hareketlilik için bu zorluğu aşacak ve tüm emisyon kaynaklarını ele alacak bir strateji benimseyecektir. Ulaşım özellikle şehirlerde **çok daha az kirletici** hale gelmelidir. Önlemler bütünü, emisyonları, **kentsel yoğunluğu ve iyileştirilmiş toplu taşımayı** ele almalıdır.
- **Ekosistemleri ve biyoçeşitliliği korumak:** (...) ormanlık alanlarının hem nitelik hem de nicelik açısından geliştirilmesi gerekir. Sürdürülebilir ağaçlandırma, ormanlaştırma ve bozulmuş ormanların iyileştirilmesi, ormanların dayanıklılığını artırıp döngüsel biyo-ekonomiyi desteklerken karbon emilimini arttırabilir.

Bu politikalar sadece adil ve kapsayıcı bir şekilde yürütülürse başarılı olabilir. En savunmasız olanlar, iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın zararlı etkilerine en çok maruz kalanlardır. Bu nedenle tüm politikalar ve alınacak önlemler **adil ve kapsayıcı olmalıdır**.

Çevre İçin Küresel
Antlaşma
(2015)

1972 tarihli Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı Deklarasyonu'nu (Stocholm Bildirgesi), 1982 tarihli Dünya Doğa Şartı'nı ve 1992 tarihli Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Deklarasyonu (Rio Bildirgesi)'nu yeniden teyit ettiğinin altını çizen bu antlaşma kapsamındaki kararların "Kadınların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili konulardaki önemli rolünü ve **toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların güçlendirilmesinin teşvik edilmesi** ihtiyacını vurgulayarak" ve "Kendi yetkileri altındaki yerli halkların, yerel toplulukların, **göçmenlerin, çocukların, engellilerin ve hassas durumda bulunan kişilerin** insan haklarına, sağlık hakkına, hak ve bilgilerine saygı gösterilmesi, bunların desteklenmesi ve gözetilmesi ihtiyacının bilincinde olarak" alındığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet perspektifinden antlaşmanın en önemli ilkesi madde 1'dir.

Madde 1: Ekolojik olarak sağlıklı bir çevre hakkı: "Her insan, sağlığı, esenliği, onuru, kültürü ve memnuniyeti için elverişli ekolojik olarak sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir."

Madde 3: Entegrasyon ve sürdürülebilir kalkınma Taraflar, özellikle iklim değişikliği, okyanusların korunması ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile mücadeleyi teşvik etmek için çevresel koruma gerekliliklerini politikalarının ve ulusal ve uluslararası faaliyetlerin planlanması ve uygulanmasına entegre ederler. Taraflar sürdürülebilir kalkınmayı gözetirler. Bu amaçla hem sürdürülebilir hem de çevreye duyarlı kamu destek politikalarının, üretim ve tüketim kalıplarının teşvik edilmesini sağlarlar.

BM İnsan Hakları Konseyi,
48/13 sayılı Kararı
(2021)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi 48. Oturumunda Kosta Rika, Maldivler, Fas, Slovenya ve İsviçre tarafından önerilen "temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir çevre hakkının bir insan hakkı" olarak tanınmasına yönelik metni, 43 olumlu ve 4 çekimser oyla kabul etmiştir.

Konsey, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi öncelikli olmak üzere çevre üzerine daha önce yayınlanmış olan belge ve kararları hatırlatarak; çevresel zararın sonuçlarının en ciddi şekilde yerli halklar, yaşlı insanlar, engelli bireyler, kadınlar ve çocuklar dâhil olmak üzere hâlihazırda kırılgan olan topluluklar üzerinde hissedildiğini belirterek **13 sayılı Kararı** ile,

1. "Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir **çevre hakkının, insan haklarından yararlanabilmek adına önemli bir hak olduğunu** tanı"r"
2. "Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir **bir çevre hakkının, mevcut uluslararası hukuka uygun diğer haklarla ilgili olduğunu** kabul eder"
3. "Bu hakkın teşvik edilmesinin "uluslararası çevre hukuku ilkeleri çerçevesinde çok taraflı çevre anlaşmalarının tam anlamıyla uygulanmasını gerektirdiğini teyit eder."

BM İnsan Hakları Konseyi'nin **13 sayılı Kararı** güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye sahip olmanın insan hakkı olmasının ötesinde bu hakka sahip olmanın diğer insan haklarından istifade etmek için elzem olduğunun altını çizmesi bakımından tarihi önemdedir.

BM İnsan Hakları Konseyi,
48/13 sayılı Kararı
(2021)

Aynı karar içerisinde devletleri de;

- İnsan hakları yükümlülüklerini ve taahhütlerini yerine getirmek adına çevreyi korumaya yönelik kapasitelerini geliştirmeleri ve güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkının uygulanması konusunda diğer devletler, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ile BM sisteminin geri kalan kurumları ve uluslararası ve bölgesel diğer organizasyonlar başta olmak üzere sivil toplum, ulusal insan hakları kurumları ve iş dünyası dâhil ilgili diğer devlet dışı paydaşlar ile iş birliği kurulması ve geliştirilmeleri,
- Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre oluşturmaya yönelik insan hakları yükümlülüklerini yerine getirirken, bilgi ve fikir alışverişinde bulunmak, insan haklarının korunması ve çevrenin korunması arasında eşgüdülülük oluşturmak da dahil, ***bütüncül ve çok sektörlü yaklaşımı benimsemek*** ve ***çevreyi korumak adına gösterilen her türlü çabada*** aynı zamanda ***toplumsal cinsiyet eşitliği dahil olmak üzere diğer insan hakları ve yükümlülüklerini de tam şekilde uygulamak gibi iyi uygulamaları yerine getirmeyi*** sürdürmeleri,
- Biyoçeşitliliği ve ekosistemleri dikkate alarak, güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre adına gerekli politikaları benimsemeleri,
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanmasında ve takip eden sürecinde güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülüklerini ve taahhütlerini dikkate almaya devam etmelerini teşvik etmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma
Amaçları (SKA)

Yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel eylem çağrısı olan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) içerisinde "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" bir hedef olarak alınmış ve "kadınlar ve kız çocuklarına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının yalnız temel insan hakkı değildir, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak için kritik önem taşır. Kadınlar ve kız çocuklarının güçlendirilmesinin çarpan etkisi yarattığı ve ekonomik büyümeyi ve her alanda gelişmeyi hızlandırdığı defalarca kanıtlanmıştır." İfadesine yer verilmiştir. Bu bağlamda, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, kadınlar ve kız çocuklarına karşı ayrımcılığı her yerde ortadan kaldırmayı hedeflediğinin altı çizilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde yer verilen hedefler şu şekildedir;

Hedef 5: Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek

Hedef 6: Herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak

- **6.1.** 2030'a kadar herkesin güvenilir ve erişilebilir içme suyuna evrensel ve eşit biçimde erişiminin güvence altına alınması
- **6.2.** 2030'a kadar herkesin yeterli temizlik ve sıhhi koşullara eşit biçimde erişiminin sağlanması ve **kadınların, kız çocuklarının ve kırılgan durumda olan kişilerin** ihtiyaçlarına özel önem göstererek kamuya açık alanlarda dışkılamanın sona erdirilmesi

Hedef 7: Herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişim sağlanması,

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)

- **7.1.** 2030'a kadar uygun fiyatlı, güvenilir ve modern enerji hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması
- **7.2.** 2030'a kadar yenilenebilir enerjinin küresel enerji kaynakları içindeki payının önemli ölçüde artırılması

Hedef 11: Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak

- **11.2.** 2030'a kadar özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin geliştirilmesi, özellikle toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişiminin sağlanması
- **11.5.** 2030'a kadar yoksulların ve kırılgan durumdaki insanların korunması temel alınarak suyla ilgili afetleri de kapsayan afetler nedeniyle küresel gayri safi yurt içi hasılayla ilgili doğrudan ekonomik kayıpların önemli oranda düşürülmesi ve ölümlerin ve etkilenen insan sayısının önemli ölçüde azaltılması
- **11.6.** 2030'a kadar hava kalitesine ve belediye atık yönetimi ve diğer atık yönetimlerine özel önem göstererek kentlerin kişi başına düşen olumsuz çevresel etkilerinin azaltılması
- **11.7.** 2030'a kadar özellikle **kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin** güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil alanlara ve kamu alanlarına evrensel erişimlerinin güvence altına alınması

Hedef 12: Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak

- **12.8.** 2030'a kadar her yerde herkesin sürdürülebilir kalkınmayla ilgili bilgi ve farkındalık edinmesinin ve doğayla uyum içinde bir yaşam sürmesinin güvence altına alınması

Hedef 13: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek

- **13.1.** İklimle ilgili tehlikelere ve doğal afetlere karşı dayanıklılığın ve uyum kapasitesinin bütün ülkelerde güçlendirilmesi
- **13.2.** İklim değişikliğiyle ilgili önlemlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegre edilmesi
- **13.3.** İklim değişikliği azaltım, iklim değişikliğine uyum, etkinin azaltılması ve erken uyarı konularında eğitimin, farkındalık yaratmanın ve insani ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi
- **13.b Kadınlar, gençlere, yerel topluluklara ve dışlanmış gruplara** odaklanarak en az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde iklim değişikliğiyle ilgili etkili planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaların desteklenmesi

ÇEVRE HAKKI

ÇEVRE HAKKINA İLİŞKİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ STANDARTLARI VE ÖNERİLEN GÖSTERGELER

Bu bölümde yer verilen uluslararası insan hakları belgeleri üzerinden, çocuk, genç, yaşlı, kadın, LGBTİ+, engelli olmaları nedeniyle kentlilerin bakım hizmetlerine erişim hakkına ilişkin standartlara ve bu standartlar çerçevesinde geliştirilen göstergelere yer verilmiştir.

A	Çevre Hakkı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlişkili Standartların Tanınması/İlgili Birimlerin Varlığı/ Eylem Planı&Hazırlığı.
B	Yeşil Ulaşım ve Hareketlilik Hakkı.
C	Erişilebilir Su, Sürdürülebilir Su Yönetimi ve Atık Su Hizmeti.
D	Etkin Atık Yönetimi.
E	Doğal Afetlerden Korunma Hakkı.
F	Temiz Hava ve Enerji Kullanma Hakkı.
G	Kentsel Açık Yeşil Alan Hakkı.
H	Alınan Çevresel Kararlara/ Geliştirilen Politikalara Katılım.

A

ÇEVRE HAKKI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ İLE İLİŞKİLİ STANDARTLARIN TANINMASI/İLGİLİ BİRİMLERİN VARLIĞI/ EYLEM PLANI&HAZIRLIĞI

- **Belediyenin çevre hakkı konusunda ulusal ve/veya uluslararası bir iş birliği, protokol, sözleşme ve/veya deklarasyona taraf olup olmadığı/sürdürülebilir gelişme kapsamına giren bir taahhüdünün varlığı**
 - *Bu kapsamda dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin ilgili taahhütte/belgede içeriliyor/tanınıyor olması,*
- **Belediyenin iklim değişikliği konusunda ulusal ve/veya uluslararası bir iş birliği, protokol, sözleşme ve/veya deklarasyona taraf olup olmadığı/sürdürülebilir gelişme kapsamına giren bir taahhüdünün varlığı/ eylem planı hazırlama durumu**
 - *Bu kapsamda dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin ilgili taahhütte/belgede içeriliyor/tanınıyor olması,*
- **Belediyenin yerel çevre konusunda eylem planı hazırlama durumu**
- **Belediyenin yerel sürdürülebilir enerji konusunda eylem planı hazırlama durumu**
- **Belediyenin yerel iklim değişikliği konusunda eylem planı hazırlama durumu**
- **Belediyenin yerel atık yönetimi konusunda eylem planı hazırlama durumu**
 - *Eylem planında/planlarında dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilere yer verilme durumu,*
- **Belediye bünyesinde çevre hizmetlerine (enerji, iklim değişikliği, atık yönetimi, gürültü izleme, vd.) ilişkin bir birimin/birimlerin varlığı**

B

YEŞİL ULAŞIM VE HAREKETLİLİK HAKKI

- **Belediyenin “Yeşil Ulaşım” ve “Hareketlilik” stratejisinin/stratejilerinin varlığı**
 - *Çocuk, genç, engelli, yaşlı, kadın, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin “Yeşil Ulaşım” ve “Hareketlilik” sorunlarına yönelik üretilen uygulama/karar ve politikalarına katılım oranı*
- **Belediye sınırları içerisinde kullanılan toplu taşıma, bisiklet, raylı sistem gibi araçların ulaşım içerisindeki oranı**
 - *Toplu taşıma araçlarını kullanan nüfus içinde çocuk, genç, engelli, yaşlı, kadın, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin oranı*
- **Belediye sınırlarına kayıtlı nüfusun özel araç/otomobil sahiplik oranı**
 - *Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların nüfus içerisindeki oranı*
 - *18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine, eğitim ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı*

- +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisine göre ayrıştırılmış oranı
- Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
- Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, eğitim ve engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Belediye bünyesindeki ulaşım araçlarının tükettiği sıvı fosil yakıt oranı**
- **Belediye tarafından alternatif enerji kaynaklarının (yenilenebilir kaynaklar, yeşil hidrojen, mini hidroelektrik güç kaynakları, bio-yakıt vb.) kullanarak planlanan enerji tasarrufunun sağlanma durumu**
 - *Düşük karbonlu (elektrikli, hibrit, bisiklet, scooter, vd.) araç sayısı*
 - *Düşük karbonlu araca sahip nüfusun oranı*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların nüfus içerisindeki oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine, eğitim ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, eğitim ve engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Toplu taşıma araçlarının çocuk, genç, engelli, yaşlı, kadın, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekiler için güvenli olma (tacize maruz kalmama, bağımsız yolculuk edebilme, vb.) durumu**
 - *Çocuk, genç, engelli, yaşlı, kadın, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekiler gibi farklı kullanıcılar için bir noktadan diğer noktaya ya da farklı noktalar arasında en kısa, güvenli ve iyi yoldan gitmek yani ulaşımı sağlamak için kullanılan uygulamalar, araç takip ve sesli bilgilendirme sistemi, akıllı sokak ekranları, sinyalizasyon gibi bilgi ve iletişim araçları*
 - *Bu uygulamalar, akıllı sokak ekranları, sinyalizasyon gibi bilgi ve iletişim araçları üzerinden gerçek zamanlı bilgiye ulaşan;*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - *Uygulamalar, araç takip ve sesli bilgilendirme sistemi, akıllı sokak ekranları, sinyalizasyon gibi bilgi ve iletişim araçlarının Türkçe'den farklı bir dilde hizmet verme durumu*
 - *Uygulamalar, araç takip ve sesli bilgilendirme sistemi, akıllı sokak ekranları, sinyalizasyon gibi bilgi ve iletişim araçlarını kullanan kişilerin bu araçlardan ve hizmetten memnuniyet durumu*
- **Toplu taşıma araçlarının erişilebilirliği**
 - Toplu taşıma araçlarını kullanan kadın, erkek, LGBTİ+ grupların belediye sınırları içerisindeki nüfus içerisindeki oranı
 - Toplu taşıma araçlarını kullanan kadınların eğitim, yaş, medeni durum/tek ebeveyn olma,

- yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre oranı
- Toplu taşıma araçlarını kullanan 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- Toplu taşıma araçlarını kullanan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- Toplu taşıma araçlarını kullanan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/ yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
- Toplu taşıma araçlarını kullananlar arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
- Toplu taşıma araçlarını kullanan geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- *Toplu taşıma araçlarını kullanan kişilerin bu araçlardan ve hizmetten memnuniyet durumu*
- *Toplu taşıma araçlarının engelli bireyler, bebek arabası kullanan kişiler, hamile kadınlar, +65 yaş üzeri bireyler için uygun standartlara sahip olma durumu (alçak tabanlı, basamaksız, asansörlü vb.)*
- Toplu taşıma araçlarında beyan edilen taciz durumunun varlığı
 - Belediyenin toplu taşımada tacizi önlemek için geliştirdiği uygulamalar
 - Belediyenin toplu taşımada uygulanan taciz karşısında tacizi uygulayan kişiye/kişilere yönelik tutumu, yaptırımı, denetimi
- **Durak ve istasyonların kullanım durumu ve erişilebilirliği**
 - Durak ve istasyonları kullanan kadın, erkek, LGBTİ+ grupların belediye sınırları içerisindeki nüfus içerisindeki oranı
 - Durak ve istasyonları kullanan kadınların eğitim, yaş, medeni durum/tek ebeveyn olma, yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre oranı
 - Durak ve istasyonları kullanan 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Durak ve istasyonları kullanan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/ yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Durak ve istasyonları kullananlar arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - *Kadınların belli bir saatten sonra toplu taşımada durak beklemeksizin istediği yerde/mevkide inebilmesi (iniş yerinin esnek olabilmesi)*
 - *Duraklarda sesli uyarı sisteminin varlığı*
 - *Panik butonu olan durak ve istasyon sayısı*
 - *Durak ve istasyonlarda kadınların, engellilerin ve +65 yaş üzeri bireylerin kullanımına uygun asansörlerin varlığı*
 - *Durak ve istasyonlarda görme engelliler için gidecekleri yeri kolayca bulabilecekleri kabartmalı harita sisteminin varlığı*
 - *Durak ve istasyonlardaki turnike ve güvenlik kapılarının engelliler için düzenlenme durumu*
 - *Durak ve istasyonlardaki tuvaletlerin engelliler (türüne göre düzenlenmek kaydıyla), çocuklar, +65 yaş üzeri bireyler, hamile kadınlar veya bebek arabası ile yolculuk yapan kişiler için düzenlenme durumu*
- **Kaldırım ve rampaların erişilebilirliği**
 - Kaldırım ve rampaları kullanan kadın, erkek, LGBTİ+ grupların belediye sınırları içerisindeki nüfus içerisindeki oranı

- Kaldırım ve rampaları kullanan kadınların eğitim, yaş, medeni durum/tek ebeveyn olma, yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre oranı
- Kaldırım ve rampaları kullanan 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna
- Kaldırım ve rampaları kullanan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/ yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
- *Kaldırım ve rampaları kullananlar arasında engelli kişilerin durumu*
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Kaldırım yüksekliklerinin, kaldırım genişliklerinin, yayalara ayrılan yolların, çizgilerin, engelli vatandaşların kullanımına uygunluğu
 - Görme engelliler için baston, sesli sinyal gibi araçların kullanımına uygunluk durumu
- **Toplumsal açıdan sürdürülebilir ulaşım (maliyetlerin her kesim tarafından karşılanabilme durumu)**
 - *Belediyelerin kadınlar, tek ebeveyn olan kadınlar, LGBTİ+'lar, yalnız yaşayan yaşlılar, engelliler, öğrenciler için uygun ücretli toplu taşıma hizmetlerinin varlığı*
 - *Ücretsiz toplu taşıma hakkı*
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullananların belediye sınırları içerisindeki nüfus içerisindeki oranı
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullanan kadın, erkek, LGBTİ+ grupların belediye sınırları içerisindeki nüfus içerisindeki oranı
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullanan kadınların eğitim, yaş, medeni durum/tek ebeveyn olma, yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre oranı
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullanan 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullanan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullanan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullananlar arasından engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullanan geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - *Ücretsiz toplu taşıma araçlarını kullanan kişilerin bu araçlardan ve hizmetten memnuniyet durumu*
- **Belediye sınırları içerisindeki yaya/yürüyüş/koşu yollarının kilometresi**
- **Toplu taşımadan inip yoluna bisikletle devam edebilme (yani bisikletini toplu taşıma araçları ile taşıyabilme) durumu**
 - *Toplu taşımadan inip yoluna bisikletle devam eden (yani bisikletini toplu taşıma araçları ile taşıyabilme durumu) nüfus oranı*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların nüfus içerisindeki oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine, eğitim ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisine göre ayrıştırılmış oranı

- Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
- Geçici koruma statüsündekilerin kayıtlı cinsiyet, eğitim ve engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- *Bu uygulamadan haberdar olan/bilgilendirme yapılan çocuk, genç, engelli, yaşlı, kadın, LGBTİ+'lar ve geçici koruma statüsündekilerin sayısı*
- *Bilgilendirmenin Türkçe haricinde farklı bir dilde yapılma durumu (engelliler için erişilebilir bilgilendirme)*
- *Bisiklet yollarının durumu*
 - Okullara, iş alanlarına/merkezlerine, kamu binalarına bağlantı sağlayan bisiklet yollarının kilometresi
 - Bisiklet yollarının engelli, yaşlı, çocuk tarafından nüfus içerisindeki kullanım oranı
 - Bisiklet yollarının ışıklandırma/aydınlatılmış olma durumu/oranı/kilometresi
- *Sokaklarda, apartman önlerinde/içlerinde, kamusal hizmetlerin sunulduğu alanlarda vd. mekanlarda güvenli bisiklet park alanlarının varlığı*
- **Şehir içi otoparkların engelliler için nicelik ve standartlar açısından uygunluğu durumu**
- **Araçsızlaştırma/yayalaştırma uygulamalarının varlığı**
 - *Araçsızlaştırma/yayalaştırma için yapılan çalışmalar*
 - *Araçsızlaştırma/yayalaştırma için yapılan çalışmalardan/uygulamalardan haberdar olan çocuk, genç, engelli, yaşlı, kadın, LGBTİ+'ların oranı*
- **Herkes için güvenli, yeşil, sürdürülebilir ve erişilebilir ulaşım hizmeti hakkında kamunun özellikle de çocuk, genç, engelli, yaşlı, kadın, LGBTİ+'ların bilgilendirilme durumu (bilgilendirme engelliler için erişilebilir olmalı)**
- **Ulaşımında taksi kullanım durumu**
 - *Belediye sınırları içerisindeki taksi sayısı*
 - *Taksi kullananların oranı*
 - Taksi kullananların kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranları
 - Taksi kullanan LGBTİ+'ların oranı
 - Taksi kullanan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine, eğitim ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Taksi kullanan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet ve yalnız yaşama durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Taksi kullananlar arasındaki engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Taksi kullanan geçici koruma statüsündekilerin kayıtlı cinsiyet, eğitim ve engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - *Taksidede yaşanan taciz durumu*
 - Belediyenin taksilerde tacizi önlemek için geliştirdiği uygulamalar/aldığı kararlar
 - Belediyenin beyan edilen taciz durumu karşısında taksiciye/taksi durağına yönelik tutumu, yaptırım, denetimi
 - Kadınların, çocukların, engellilerin, 65+ yaş üzeri bireylerin, LGBTİ+'ların gece geç saatte taksi kullanma oranı

C

ERİŞİLEBİLİR SU, SÜRDÜRÜLEBİLİR SU YÖNETİMİ VE ATIK SU HİZMETİ

- **Belediye içerisinde yerüstü ve yeraltı suları ile ilgili çalışan bir birimin varlığı**
- **Yağmur suyu yönetiminin varlığı**
- **Kişisel ve evsel kullanım için yeterli, güvenli, fizikî olarak ulaşılabilir ve bedeli ödenebilir suya erişme hakkının varlığı**
 - Suya erişenlerin kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrılaştırılmış oranları
 - Suya erişenler arasında LGBTİ+ grupların oranı
 - Suya erişenler arasında 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrılaştırılmış oranı
 - Suya erişenler arasında 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrılaştırılmış oranı
 - Suya erişenler arasında +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrılaştırılmış oranı
 - Suya erişenler arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrılaştırılmış oranı
 - Suya erişenler arasında geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrılaştırılmış oranı
- *Yeterli, güvenli, fizikî olarak ulaşılabilir ve bedeli ödenebilir suya erişim altyapısına sahip olan hanelerin belediye sınırları içindeki toplam konut sayısına oranı*
- *Belediye sınırları içerisinde;*
 - Ambalajlı su tüketim yapanların kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrılaştırılmış oranları
 - Ambalajlı su tüketim yapanlar arasında LGBTİ+ grupların oranı
 - Ambalajlı su tüketim yapanlar arasında 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrılaştırılmış oranı
 - Ambalajlı su tüketim yapanlar arasında 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrılaştırılmış oranı
 - Ambalajlı su tüketim yapanlar arasında +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrılaştırılmış oranı
 - Ambalajlı su tüketim yapanlar arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrılaştırılmış oranı
 - Ambalajlı su tüketim yapanlar arasında geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrılaştırılmış oranı
- **Belediyenin sınırları içerisindeki su tüketiminin mahallelere göre oranı**
- **Belediyenin sınırları içerisindeki su tüketiminin hanelere ve işyerlerine göre dağılımı**
- **Belediye sınırları içerisindeki hanelerde yemek pişirme, çamaşır yıkama, temizlik, banyo, vb. gibi işlerde kullanılan suyun durumu**
 - *Yemek pişirme, çamaşır yıkama, temizlik, banyo, vb. gibi işlerde kullanılan suyun miktarı*

- *Yemek pişirme, çamaşır yıkama, temizlik, banyo, vb. gibi işlerde daha çok suyu kullananların kayıtlı cinsiyet verisine göre ayrıştırılmış oranı*
- *Şehir şebeke suyunun yeme&içmede kullanılabilirlik durumu,*
- *Şehir şebeke sularının içerdiği kalsiyum, magnezyum, bikarbonat, demir gibi elementler bakımından zenginliği*
- **Belediye sınırları içerisinde su borcu olan hane/kişi sayısı**
 - Su borcunu ödeyemeyenlerin kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Su borcunu ödeyemeyenler arasında LGBTİ+'ların oranı
 - Su borcunu ödeyemeyenler arasında 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Su borcunu ödeyemeyenler arasında +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Su borcunu ödeyemeyenler arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Su borcunu ödeyemeyenler arasında geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Su borcunu ödeyemeyen kişilere/gruplara yönelik belediye tarafından verilen destekler oranı
- **Belediye sınırları içerisindeki su kesintilerinin varlığı/sıklığı**
- **Güvenli su kullanmamaktan kaynaklı hastalıklara yakalanma durumu ve sıklığı**
 - *Hastalığın türü*
 - *Hastalananların oranı*
 - *Hastalananlar arasında;*
 - Kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - LGBTİ+'ların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Su kullanımını azaltmaya yönelik stratejinin varlığı**
 - *Stratejilerin türü (bilgilendirme, farkındalık kazandırma, kampanya, su bedelini azaltma, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, kartlı sistem vb.) (engelliler için erişilebilir olması)*
 - *Stratejiye/stratejilere dahil olanlar arasından kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranlar*
 - *Stratejinin/stratejilerin kadın, erkek, LGBTİ+, yaşlı, engelli, tek ebeveyn, çocuk ve geçici koruma statüsündekiler ile paylaşılma durumu*

- *Hane içerisinde/işyerinde düşük su tüketimli araç&gereçlerin kullanım oranı*
 - İkili sifon sistemi ve düşük sifonlu tuvalet kullananlar arasında kadın, erkek, LGBTİ+, çocuk, genç +65 yaş ve üzeri, engelli ve geçici koruma statüsündekilerin belediye sınırları içerisindeki nüfusa oranı
 - Duş başlıklarını su verimliliği yüksek olan duş başlıkları ile değiştirenlerin arasında kadın, erkek, LGBTİ+, çocuk, genç +65 yaş ve üzeri, engelli ve geçici koruma statüsündekilerin belediye sınırları içerisindeki nüfusa oranı
 - Duşlarda ve musluklarda termostatlı karıştırma vanaları kullananlar arasından kadın, erkek, LGBTİ+, çocuk, genç +65 yaş ve üzeri, engelli ve geçici koruma statüsündekilerin belediye sınırları içerisindeki nüfusa oranı
 - Düşük su tüketimi özellikli ev aletlerini (beyaz eşya, mutfak araç/gereçleri) kullananlar arasında kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranlar
- *Düşük su tüketimi için araç&gereci ve ev aletlerinde değişiklik yapmaya maddi gücü olmayanlar için belediye tarafından destek olma durumu/belediye tarafından değişikliklerin yapılması durumu*
 - Değişiklik yapılan kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - Değişiklik yapılan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Değişiklik yapılan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Değişiklik yapılanlar arasından engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Değişiklik yapılan Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- *Kamusal alanlarda (tuvaletler, kültür merkezleri, toplum merkezleri, vb.) su tasarrufu sağlayan araçların/cihazların (sensörlü pisuarlar, klozetler, lavabolar) durumu*
 - Sayısı
 - Kullanım yerleri
- **Kirletilen suyun azaltılması için yapılan çalışmaların varlığı,**
 - *Çalışmaların türü&yöntem(ler)i (bilgilendirme, farkındalık kazandırma, kampanya, su bedelini azaltma, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, mobil uygulamalar, çağrı servisleri vb.) (engelliler için erişilebilir olması)*
 - *Çalışmaların sıklığı*
 - *Çalışmaların Türkçe dışında farklı dillerle yapılma durumu*
 - *Yapılan çalışmalardan çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsünde yer alanların memnuniyet durumu*
 - *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olanlar/katılanlar arasında*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı

- Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olan/katılan geçici koruma statüsündekiler için tercüman/dil desteği*
- **Belediyede atık su arıtma süreçlerinin varlığı**
 - *Atık su arıtma tesisinin varlığı*
 - *Güvenilir şekilde arıtılmış atık su oranı*
 - *Arıtılan atık suyu yeniden kullanma oranı*
 - *Atık su yönetiminde yenilikçi yaklaşımların kullanım durumu*
 - Süreç içerisinde anında geri dönüşümü
 - Atıkların birleştirilerek en sonda ileri arıtımı ve geri kazanımı
 - Evsel atık suların arıtılarak, endüstrilerde geri kullanımı
- **Atık su toplama hizmeti verilen şehir nüfusunun oranı**
- **Peyzaj sulaması için damlama sisteminin uygulanma durumu**
- **Tehlikeli maddelerin su ve çevresinde neden olduğu kirliliğin kontrol edilme durumu**
- **Sabun ve su ile el yıkama imkânı dahil olmak üzere güvenilir şekilde yönetilen atık su ve kanalizasyon hizmetlerini kullanan nüfusun oranı**
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Yeterli, güvenli, fizikî olarak ulaşılabilir ve bedeli ödenebilir su ile atık su yönetimi hizmetlerinin yönetilmesinde kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, geçici koruma statüsünde kişilerin katılım durumu, alınan karar ve geliştirilen politikaların varlığı**

D

ETKİN ATIK YÖNETİMİ

- **Belediye içerisinde katı ve sıvı atığın, insana ve çevreye zarar vermesini önlemek için toplanması, taşınması ve bertarafına (yeniden kullanım, geri kazanım, geri dönüşüm, yakma, depolama, kompost yapma, vb.) “Atık Yönetimi” stratejisinin/stratejilerinin varlığı**
- **Belediye sınırları içerisindeki kentsel ve özel atıkların sınıflandırılarak toplanması için dağıtımı yapılan malzemenin/araçların (farklı materyallere yönelik atık kutuları, atık pil toplama kutusu, tekstil kumbarası, bitkisel atık yağ bidonu, evsel atık/çöp kutusu, vb.) varlığı**

- *Dağıtım yapılan araçların belediye sınırları içerisindeki toplam sayısı*
- *Araçların dağıtım yapıldığı mahalle/sokak/cadde sayısı*
- *Dağıtımı yapılan malzemenin/araçların türü,*
- *Dağıtımın neye göre yapıldığı/dağıtım yapılırken dikkat edilen hususlar (mahallenin sosyo-ekonomik düzeyi, nüfusu, coğrafi&fiziki özellikleri, vd.)*
- **Belediye sınırları içerisindeki atıkların toplanması için gerekli malzemenin/araçların (farklı materyallere yönelik atık kutuları, atık pil toplama kutusu, evsel atık/çöp kutusu, vb.) belediye sınırı içinde yaşayan kişi başına düşen sayısı (erişilebilirliği)**
 - *Dağıtımı yapılan malzemeyi/araçları kullanan;*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların belediye sınırları içerisindeki nüfusa oranı
 - Kadınların eğitim, yaş, medeni durum/tek ebeveyn olma, yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre belediye sınırları içerisinde yaşayan kadın nüfusuna oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Dağıtımı yapılan malzemeyi/araçları kullanan kişilerin bu araçlardan ve hizmetten memnuniyet durumu
 - Dağıtımı yapılan malzemenin/araçların düzeyinde kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, geçici koruma statüsünde kişilerin yaşadıkları konuta olan uzaklığı
- **Belediye sınırları içerisindeki evden/işyerinden atık yağ toplama hizmetinin varlığı**
 - *Evden/işyerinden aylık toplanan atık yağ miktarı (litre cinsinden)*
- **Belediye sınırları içerisindeki Evsel Elektrikli ve Elektronik Atıklarının (AEEE) miktarı ve türlerine ilişkin düzenli olarak envanter çalışmasının yapılma durumu**
- **Aylık toplanan Evsel Elektrikli ve Elektronik Atık (AEEE) miktarı**
- **Ambalajlı ürün, cam, organik atık, atık pil, plastik atık, Evsel Elektrikli ve Elektronik Atık (AEEE) vb. toplanması konusunda mahalle düzeyinde kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, geçici koruma statüsünde kişilere yönelik çalışmaların varlığı**
 - *Çalışmaların türü&yöntem(ler)i (bilgilendirme, farkındalık kazandırma, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, mobil uygulamalar, çağrı servisleri vb.) (engelliler için erişilebilir olması)*
 - *Çalışmaların sıklığı*
 - *Çalışmaların Türkçe dışında farklı dillerle yapılma durumu*
 - *Yapılan çalışmalardan çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsünde yer alanların memnuniyet durumu*
 - *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olanlar/katılanlar arasında*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış

oranı

- +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
- Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olan/katılan geçici koruma statüsündekiler için tercüman/dil desteği*
- **Belediyenin atıklara yönelik geliştirdiği/kullandığı takip sistemlerinin (denetim, ceza kesme, hukuki süreci başlatma, vb.) varlığı**
 - *Takip sisteminin türü (denetim, ceza kesme, hukuki süreci başlatma, vb.)*
 - *Takip sistemi kapsamında işlem yapılanların;*
 - Kayıtlı cinsiyet, medeni durum, eğitim durumuna göre ayrıştırılmış oranları
 - LGBTİ+'ların oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine göre oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli nüfusun kayıtlı cinsiyet verisi ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Belediye sınırları içerisinde tehlikeli atık ve/veya kimyasallara maruz kalma durumu**
 - *Atık ve/veya kimyasal(lar)ın içeriği/türü*
 - *İnsan ve diğer canlıların yaşamı için tehlikeli olabilecek atık üreten fabrika/işletme/hane sayısı*
 - *İnsan ve diğer canlıların yaşamı için tehlikeli olabilecek atık kimyasal(lar) kullanan fabrika/işletme/hane sayısı*
 - *Maruz kalanlar arasında;*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - *Tehlikeli atık ve/veya kimyasallara maruz kalanların şikâyet mekanizmalarını (belediyeye şikâyet, valiliğe/kaymakamlığa şikâyet, hukuki süreç başlatma, vb.) kullanma durumu*
 - Kullanılan şikâyet mekanizmasının türü
 - Kullanılan şikâyet mekanizmasının sıklığı
 - Şikâyet mekanizmasının kullananların kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu, eğitim ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Şikâyet mekanizmasının kullanan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine

- ve eğitim durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- Şikâyet mekanizmasının kullanan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Şikâyet mekanizmasının kullanan engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Şikâyet mekanizmasının kullanan geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, eğitim ve engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- Şikâyet mekanizmasının kullanmak için tercüman/dil desteği ihtiyacının olup olmaması
- **Ev içerisinde plastik malzeme ve kimyasal madde kullanımının azaltılmasına dair çalışmaların varlığı**
 - Çalışmaların türü&yöntem(ler)i (bilgilendirme, farkındalık kazandırma, ev ziyaretleri, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, mobil uygulamalar, çağrı servisleri vb.) (engelliler için erişilebilir olması)
 - Çalışmaların sıklığı
 - Çalışmaların Türkçe dışında farklı dillerle yapılma durumu
 - Yapılan çalışmalardan çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsünde yer alanların memnuniyet durumu
 - Plastik malzeme ve kimyasal madde kullanımının azaltılmasına dair çalışma yapılanlar arasında;
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - **Kişi başına üretilen tehlikeli atık ve işlenmiş tehlikeli atık oranı**
 - **Ambalaj atığı, cam, atık pil, plastik atık, Evsel Elektrikli ve Elektronik Atık (AEEE) vb. geri dönüştürülebilirliği konusunda kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, geçici koruma statüsünde kişilere yönelik çalışmaların varlığı**
 - Çalışmaların türü&yöntem(ler)i (bilgilendirme, farkındalık kazandırma, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, mobil uygulamalar, çağrı servisleri vb.) (engelliler için erişilebilir olması)
 - Çalışmaların sıklığı
 - Çalışmaların Türkçe dışında farklı dillerle yapılma durumu
 - Yapılan çalışmalardan çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsünde yer alanların memnuniyet durumu
 - Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olanlar/katılanlar arasında
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı

- +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
- Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olan/katılan geçici koruma statüsündekiler için tercüman/dil desteği*
- **Belediye sınırları içerisinde belediyeye tarafından işletilen Atık Geri Dönüşüm Tesisinin varlığı**
 - *Atık Geri Dönüşüm Tesisinin kapasitesi*
 - *Sıfır atık Yönetim Sisteminin varlığı*
 - *Sıfır Atık Belgesinin olup olmadığı*
 - *Geri dönüştürülmüş ürünlerin nerelerde/nasıl kullanıldığı*
- **Geri dönüştürülmüş/geri kazandırılmış ürünlerin kullanımı konusunda kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, geçici koruma statüsünde kişilere yönelik çalışmaların varlığı**
 - *Çalışmaların türü&yöntem(ler)i (bilgilendirme, farkındalık kazandırma, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, mobil uygulamalar, çağrı servisleri vb.) (engelliler için erişilebilir olması)*
 - *Çalışmaların sıklığı*
 - *Çalışmaların Türkçe dışında farklı dillerle yapılma durumu*
 - *Yapılan çalışmalardan çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsünde yer alanların memnuniyet durumu*
 - *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olanlar/katılanlar arasında*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olan/katılan geçici koruma statüsündekiler için tercüman/dil desteği*
 - *Belediye bünyesinde satılan ürünler için karbon ayak izi etiketlerinin uygulanması*
 - *Yeşil ürünler satın alma/geliştirme ve geri dönüşüm için belediye desteğinin varlığı*
 -

E

DOĞAL AFETLERDEN KORUNMA HAKKI

- **Doğal afetlerin (deprem, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, hortumlar, yangınlar) önlenmesine yönelik alınan kararlar, geliştirilen ve uygulanan politikaların varlığı**
 - *Kararların ve politikaların dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekileri içeriyor/tanıyor olması,*
 - *Doğal afetlere karşı hazır olan belediye sınırları içerisinde yaşayan nüfusun oranı,*
 - *Doğal afetlere (deprem, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, hortumlar, yangınlar) yol açabilecek durumların (sel yatağı, dere kenarı, taşkın alanı, deprem kuşağı, vb.) önceden tespit edilme oranı*
 - *Dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin Belediyenin doğal afetlerden korunma yöntemlerine yönelik alınan kararlarına ve planlarına katılım durumu*
 - Alınan belediye kararlarına ve planlarına katılım gösteren kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - Alınan belediye kararlarına ve planlarına katılım gösteren 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Alınan belediye kararlarına ve planlarına katılım gösteren 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Alınan belediye kararlarına ve planlarına katılım gösteren +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Alınan belediye kararlarına ve planlarına katılım gösterenlerden engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Alınan belediye kararlarına ve planlarına katılım gösteren geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - *Belediyenin doğal afetlerden korunma yöntemlerine yönelik alınan kararlarına ve planlarına katılan çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin memnuniyet durumu*
 - *Dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin Belediyenin doğal afetlerden korunma yöntemlerini/planları hakkında bilgi sahibi olma durumu*
 - Bilgi sahibi olan kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - Bilgi sahibi olan 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Bilgi sahibi olan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Bilgi sahibi olan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Bilgi sahibi olanlarda engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı

- Bilgi sahibi olan geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Doğal afet (deprem, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, hortumlar, yangınlar) anına ve sonrasına yönelik belediyenin kentsel planlama ve acil durum koşullarını belirlediği çalışmaların varlığı/politika geliştirme durumu**
 - Çalışmaların/politikaların dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekileri içeriyor/tanıyor olması,
- **Doğal afet (deprem, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, hortumlar, yangınlar) vb. durumda belediye bünyesindeki hizmet birimlerinin eşgüdümlü olma/birbirleriyle koordineli çalışma durumu**
 - Afet ve acil durumlarla ilgili bir birimin/birimlerin varlığı
 - Afet ve acil durumlarla ilgili bir birimin/birimlerin koordineli çalışma oranı
 - Afetlere anında müdahale edebilecek araç ve gereç durumu
- **Doğal afet anında ve sonrasında afetzedelere, hasta kişilere yönelik gıda, barınma, sağlık, yaşanan ortamın hijyenik bir hale getirilmesi ve acil tıbbi yardım, giyecek, hukuki, iletişim vb. hizmetlerin durumu**
 - Doğal afet durumunda verilen desteklerin türü
 - Destek verilenlerin genel oranı
 - Destek alanların kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alan LGBTİ+'ların oranı
 - Destek alan 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek verilenlerden engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alan geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alanların memnuniyet durumu
 - Doğal afet meydana gelen belediye sınırları içerisindeki mahallelerde/sokaklarda çocukların, gençlerin, engellilerin, yaşlıların, kadınların, LGBTİ+'ların ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin güvenliklerini sağlama ve gerekli tedbirlerin alınma durumu
- **Doğal afetlere (deprem, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, hortumlar, yangınlar) yönelik bilgilendirme çalışmalarının varlığı**
 - Çalışmaların türü&yöntem(ler)i (farkındalık kazandırma, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, mobil uygulamalar, çağrı servisleri vb.) (engelliler için erişilebilir olması)
 - Çalışmaların sıklığı
 - Çalışmaların Türkçe dışında farklı dillerle yapılma durumu
 - Yapılan çalışmalardan çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsünde yer alanların memnuniyet durumu
 - Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olanlar/katılanlar arasında

- Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
- 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
- Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olan/katılan geçici koruma statüsündekiler için tercüman/dil desteği*
- **Doğal afetlerle (deprem, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, hortumlar, yangınlar) karşı bireylerin yaşam ve mülkiyet haklarının korunması ve zararlarının karşılanması durumu**
 - *Doğal afetlerle ve/veya tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş ve belediye tarafından yaşam ve mülkiyet hakları korunanlar/kayıpları/zararları karşılananlar arasında*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Pandemi gibi salgın hastalık döneminde verilen desteklerin varlığı**
 - *Desteklerin türü*
 - *Destek verilenler arasında*
 - Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - *Destek alanların memnuniyet durumu*

F

TEMİZ HAVA VE ENERJİ KULLANMA HAKKI

- **Belediye bünyesinde enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, enerjinin erişilebilirliği ile ilgili bir biriminin varlığı**
- **Belediyenin enerji tasarrufu üzerine çalışmasının varlığı**
- **Temiz yenilenebilir enerji üretimine yönelik çalışmaların varlığı**
- **Kent içerisindeki kamusal alanları aydınlatma durumu**
 - *Aydınlatma biçimi*
 - *Aydınlatmaya yönelik tasarruf çalışmalarının türü*
 - *Kent aydınlatmasının kadın, erkek, LGBTİ+, yaşlı, engelli, tek ebeveyn, çocuk ve geçici koruma statüsündekilerin ihtiyaçlarına yönelik olarak yapılma durumu*
 - *Kent aydınlanmasında ışık kirliliğinin önlenmesi için sistem ve programlar geliştirilmesi durumu*
- **Erişilebilir, yenilenebilir ve temiz enerji (hidrolik, jeotermal, güneş, rüzgâr, biokütle, dalga vb.) kullanan nüfus oranı**
 - *Erişilebilir, yenilenebilir ve temiz enerji (hidrolik, jeotermal, güneş, rüzgâr, biokütle, dalga vb.) kullananlar arasında kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı*
 - *Erişilebilir, yenilenebilir ve temiz enerji (hidrolik, jeotermal, güneş, rüzgâr, biokütle, dalga vb.) kullananlar arasında 0-18 yaşındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı*
 - *Erişilebilir, yenilenebilir ve temiz enerji (hidrolik, jeotermal, güneş, rüzgâr, biokütle, dalga vb.) kullananlar arasında 18-29 yaşındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı*
 - *Erişilebilir, yenilenebilir ve temiz enerji (hidrolik, jeotermal, güneş, rüzgâr, biokütle, dalga vb.) kullananlar arasında +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı*
 - *Erişilebilir, yenilenebilir ve temiz enerji (hidrolik, jeotermal, güneş, rüzgâr, biokütle, dalga vb.) kullananlar arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı*
 - *Erişilebilir, yenilenebilir ve temiz enerji (hidrolik, jeotermal, güneş, rüzgâr, biokütle, dalga vb.) kullananlar arasında geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı*
- **Temiz ve yenilenebilir enerji kullanımı konusunda kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, geçici koruma statüsünde kişilere yönelik çalışmaların varlığı**
 - *Çalışmaların türü&yöntem(ler)i (bilgilendirme, farkındalık kazandırma, materyal basımı, dijital araç&sosyal medya kullanımı, kamu spotları, reklam panoları, mobil uygulamalar, çağrı servisleri vb.) (engelliler için erişilebilir olması)*
 - *Çalışmaların sıklığı*
 - *Çalışmaların Türkçe dışında farklı dillerle yapılma durumu*
 - *Yapılan çalışmalardan çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsünde yer alanların memnuniyet durumu*
 - *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olanlar/katılanlar arasında*

- Kadın, erkek, LGBTİ+ grupların oranı
- 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
- Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
- Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- *Çalışmalardan haberdar olan ve çalışmalara dahil olan/katılan geçici koruma statüsündekiler için tercüman/dil desteği*
- **Verimli enerji teknolojilerinin kullanımı konusunda Belediye tarafından verilen eğitim desteğinin varlığı (engelliler için erişilebilir olması)**
 - Eğitimin sıklığı
 - Eğitim almış kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, geçici koruma statüsündekilerin oranı
- **Hanelerde tasarruflu ısıtma, havalandırma, aydınlatma sistemi kullanan nüfus içerisinde kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, geçici koruma statüsündekilerin oranı**
- **Kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, geçici koruma statüsündekilerin yaşadığı mevcut konutlardaki enerji sisteminin yüksek enerji verimliliği standartları için dönüştürülme oranı**
- **Maddi gücü yerinde olmayan kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, geçici koruma statüsündekilerin hanelerindeki yapacakları yüksek enerji verimliliği dönüşümü için belediye destek durumu**
 - Destek verilenler arasındaki kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alan LGBTİ+'ların oranı
 - Destek alan 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alan +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek verilenlerden engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alan geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - Destek alanların memnuniyet durumu
- **Belediyeler tarafından sunulan sığınmaevinden çıkanların güvenli konut olanakları/ seçeneklerine erişimine yönelik danışmanlık, kira desteği, geçici konutlara yönlendirme, sosyal konut tahsisi, fon desteği gibi hizmetlerin varlığı**
- **Enerji ihtiyacını karşılamak için satın alım yapan kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı, geçici koruma statüsündekilerin aylık harcama oranları**
- **Kadın, genç, çocuk, engelli, LGBTİ+, yaşlı, geçici koruma statüsündekilerin verilen elektrik hizmetlerinden veya yenilenebilir enerji teknolojilerinden memnuniyet düzeyi**
- **Yenilenebilir ve temiz enerji kaynakları kullanılarak kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı ve geçici koruma statüsündekileri tarafından kurulan veya büyütülen işletmelerin varlığı**

- *İşletmelerin oranı*
- *Belediyenin kadın, genç, engelli, LGBTİ+, yaşlı ve geçici koruma statüsündekiler tarafından kurulan bu yeşil işletmeleri destekleme durumu*
- **Belediye sınırları içerisinde enerji verimliliğine uygun, yenilenebilir enerji kullanan, ses ve ısı yalıtımı, doğal ışığa göre tasarlanmış olan konut sayısı**
- **Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullanan nüfus oranı**
 - Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullananların kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranlar
 - Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullananlar arasında LGBTİ+'ların oranı
 - Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullananlar arasında 0-18 yaşındaki çocukların kayıtlı cinsiyet durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullananlar arasında 18-29 yaşındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullananlar arasında +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullananlar arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Isınmada temiz yakıt ve teknoloji kullananlar arasında geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Belediyenin hava kalitesi yönetim stratejisinin varlığı**
- **Hava kirliliğinden kaynaklı hastalıklara yakalanma durumu ve sıklığı**
 - *Hastalığın türü (solunum yolu hastalığı, astım, kanser, obezite, vb.)*
 - *Hastalananların oranı*
 - *Hastalananlar arasında*
 - Kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranlar
 - LGBTİ+'ların oranı
 - 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
- **Hava kirlilik uyarıları veya kriz durumlarında ücretsiz toplu taşıma hizmetinin varlığı**

G

KENTSEL AÇIK YEŞİL ALAN HAKKI

- **Kentsel Açık Yeşil Alanların Erişilebilirliği**
 - *Açık yeşil alanların kadın, genç, çocuk, engelli, LGBTİ+, yaşlı ve geçici koruma statüsündekilerin ikamet ettikleri konutlara yakınlığı*
 - *Açık yeşil alanlara yakın toplu taşıma güzergahları, durak ve istasyonlar*
 - *Açık yeşil alanların engellilerin kullanımına uygunluğu*
 - Görme engellilerin baston kullanımına uygun, tabelaların okunabilir olduğu açık yeşil alan sayısının belediye sınırları içerisinde yaşayan engelli başına düşen sayısı
 - Bedensel engellilerin tekerlekli sandalye, koltuk değneği gibi araçlarına uygun yeşil alan sayısının belediye sınırları içerisinde yaşayan engelli başına düşen sayısı
 - Farklı potansiyel ve farklı fiziksel ya da zihinsel yeteneğe sahip çocuklar için tasarlanan kentsel açık yeşil alan içerisindeki oyun alanı oranı
 - *Kentsel açık yeşil alanların güzergahı üzerindeki güvenli yaya yolları ve kaldırımların varlığı*
 - *Kentsel açık yeşil alanların eşit kullanım durumu*
 - Açık yeşil alanları kullananlar arasında kayıtlı cinsiyet, medeni durum/tek ebeveyn olma verisine göre ayrıştırılmış oranlar
 - Açık yeşil alanları kullananlar arasında LGBTİ+'ların oranı
 - Açık yeşil alanları kullananlar arasında 0-18 yaş arasındaki çocukların kayıtlı cinsiyet durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Açık yeşil alanları kullananlar arasında 18-29 yaş arasındaki gençlerin kayıtlı cinsiyet verisine ve engel durumuna göre ayrıştırılmış oranı
 - Açık yeşil alanları kullananlar arasında +65 yaş üzeri kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel durumuna ayrıştırılmış oranı
 - Açık yeşil alanları kullananlar arasında engelli kişilerin kayıtlı cinsiyet verisi, yaş, medeni durum/yalnız yaşama durumu ve engel türüne göre ayrıştırılmış oranı
 - Açık yeşil alanları kullananlar arasında geçici koruma statüsündeki nüfusun kayıtlı cinsiyet, yaş, engel durumu verisine göre ayrıştırılmış oranı
 - *Kentsel açık yeşil alanlarda fiziksel aktivitelerde bulunan kadın, erkek, LGBTİ+, yaşlı, engelli, çocuk ve geçici koruma statüsündekilerin belediye sınırları içerisinde yaşayan nüfusa oranı*
 - *Kentsel Açık Yeşil Alanların tasarımının kapsayıcılığı*
 - Kadın, çocuk, LGBTİ+, genç, yaşlı, engelli, tek ebeveyn statüsündekilerin ihtiyaçlarına yönelik olarak dizayn edilen orman, park, bahçe, oyun alanı gibi yeşil alanların belediye sınırlarının yüzölçümüne oranı
 - Kadın, çocuk, LGBTİ+, genç, yaşlı, engelli, tek ebeveyn statüsündekilerin ihtiyaçlarına yönelik olarak dizayn edilen park, bahçe, oyun alanı gibi yeşil alanların belediye sınırları içerisinde yaşayan kişi başına düşen sayısı
 - Açık yeşil alanlardaki tuvalet ve çocuk bakım mekanlarının sayısı,
 - Açık yeşil alanlar içerisinde yaşlı, çocuk, kadın, engelli ve LGBTİ+'lar için yeterli ve uygun oturma alanlarının oranı (bank sayısı, gölgeden korunabilir alanlar)

- Yaşlılar, engelliler, çocukların kullanımına sunulmuş trafiğe kapalı sokak/cadde sayısı oranı,
- *Kentsel Açık Yeşil Alanları kullanan kadın, erkek, LGBTİ+, yaşlı, engelli, çocuk ve geçici koruma statüsündekilerin memnuniyet düzeyi*
- **Park, bahçe ve yeşil alanlarda yapılan aktivite durumu**
 - *Kentsel açık yeşil alanlarda kadın, erkek, LGBTİ+, yaşlı, engelli, çocuk ve geçici koruma statüsündekilere yönelik düzenlenen etkinlik (fiziksel aktivite, kültür&sanat etkinlikleri, vd.) sayısı*
 - *Bu etkinliklere katılanların yaş, cinsiyet, engel durumu (engel türünü de içerecek şekilde) ve T.C. vatandaşı ve geçici koruma statüsüne göre dağılımı*
- **Kentsel açık yeşil alanlardaki aydınlatmanın yeterlilik durumu**
- **Kentsel açık yeşil alanlardaki görünür, okunabilir, algılanabilirliği yüksek tabelandırma sisteminin varlığı**
- **Kentsel açık yeşil alanlar içerisinde hak temelli bakış açısı ile çalışan belediye tarafından organize edilen güvenlik birimlerinin varlığı**
- **Kadın, erkek, LGBTİ+, yaşlı, engelli, çocuk ve geçici koruma statüsündekilerin kentsel açık yeşil alanların faydaları hakkındaki farkındalık durumu (engelliler için erişilebilir olması)**
 - *Belediyelerin yaptıkları farkındalık çalışmalarının sayısı*
 - *Farkındalık çalışmalarına katılım gösteren kadın, erkek, LGBTİ+, yaşlı, engelli, çocuk ve geçici koruma statüsündekilerin belediye sınırları içerisinde yaşayan nüfusa oranı*

H

ALINAN ÇEVRESEL KARARLARA/ GELİŞTİRİLEN POLİTİKALARA KATILIM

- **Kapsayıcı iklim eylemi yaratmak için çevre ile ilgili tüm kentsel karar alma ve uygulama süreçlerinde belediyelerin kentte yaşayan çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin ihtiyaçlarını ve isteklerini kapsaması ve savunma durumu**
- **Dezavantajlı kılınmış çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin Belediyenin çevresel kararlarına ve planlarına katılım oranı**
- **Belediyelerin çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekilerin çevre hakkını korumak için tüm çevresel faaliyetlerini, planlarını ve raporlarını şeffaf olarak paylaşma durumu**
- **Çocuklar, gençler, engelliler, yaşlılar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve uluslararası geçici koruma statüsündekileri iklim krizinin olumsuz etkilerine ve çevre hakkının ihlal edilmesine yönelik yapılan güçlendirme çalışmaları**

ÇEVRE HAKKI

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA ÇEVRE HAKKI: İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

“Bu bölümde çevre hakkına ilişkin uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde, dünyada ve Türkiye toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine sahip iyi uygulama örnekleri sunulmuştur”

Karbon indirim senaryoları:

Kuzey Londra belediyelerinden Haringey Belediyesi'nin yaptığı "karbon indirim senaryoları" çalışmasına göre, bölgede karbondioksit gazı salımlarının yüzde 50'si konutlarda, yüzde 18'i ulaşımda, gerisi de endüstri ve iş yerlerinde kullanılan fosil yakıta dayalı enerjiden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın sonucuna bağlı olarak, belediye sorumluluğunda olan konutlar ve iş yerlerinde enerji tüketiminin azaltılmasından, iklim değişikliği konusunda halkı bilgilendirmeye, motorlu taşıtlara alternatif olacak ulaşım politikaları geliştirmeye kadar geniş bir alanı kapsayan bir çalışma programı yürütmüştür. Haringey Belediyesi'nin ana hedeflerden biri, kent planlaması aracılığıyla enerji tüketiminin asgariye indirgenmesi ve büyük çaplı konut projeleri ile kentsel dönüşüm projelerinde yenilenebilir enerji kaynaklarının hayata geçirilmesi olmuştur.

Proteğim Escolas Programı

Barselona'daki 20 okuldan çocuklarla yakın zamanda gerçekleştirilen bir vatandaş bilim projesi, okulların çevresinde yüksek hava kirliliği seviyelerini tespit etti. Çocuklar, okulların çevresine nitrojen dioksit için 800 civarında difüzyon tüpü yerleştirdiler, sonuçları analiz edip tartıştılar ve okulların çevresindeki hava kirliliğini azaltma sözü veren Belediye Başkanı Ada Colau'ya sundular. Sonuç olarak, Barselona'daki 200'e yakın okulun etrafındaki trafiği sakinleştirmek ve çocuklar için yeni oyun alanları oluşturmak için Proteğim Escolas adlı bir program başlatıldı. Ayrıca, çocukların okula birlikte bisikletle gittikleri, oldukça popüler olan BiciBus tanıtıldı. Benzer girişimler Londra'da (TAPAS) devam etmektedir.

Proteğim Escolas Programı

Barselona'da 20 okuldan gelen çocuklar okulların çevresindeki yüksek hava kirliliği seviyelerini belirleyerek okulların çevresine nitrojen dioksit için 800 civarında difüzyon tüpü koyup, sonuçları analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda okulların çevresindeki hava kirliliği seviyelerini azaltma sözü veren Belediye Başkanı Ada Colau yapılan bu analizler sonucunda, Barselona'daki 200'e yakın okulun etrafındaki trafiği sakinleştirmek ve çocuklar için yeni oyun alanları oluşturmak, okul alanına yeşillendirmek için Proteğim Escolas adlı bir programını başlattı. Ayrıca, çocukların okula birlikte bisikletle gittikleri, oldukça popüler olan araçsızlaşmaya imkan veren BiciBus araçları tanıtılarak kullanımının yaygınlaştırılmaya başlandı.

Uganda'nın Motorsuz Taşımacılık (NMT) politikası

Uganda'nın başkenti Kampala'da özellikle yetersiz aydınlatılmış veya tamamen karanlık olan bisiklet yolları nedeniyle özellikle kadın bisiklet sürücüleri için korku yaratan bir durumdur. Ancak Uganda'da 2012 yılında onaylanan Motorsuz Taşımacılık (NMT) politikası ile özellikle yayalar, bisikletliler ve hareket kabiliyeti kısıtlı kişiler için güvenli yolların sağlanması ve araçların yoğunluğunun azaltılacağı, kentlileri daha çok bisiklet kullanmaya ve yürümeye itecek uygulamaların yapılması ihtiyacı dile getirilmiştir. BM-Habitat'ın desteğiyle Makerere Üniversitesi'nde bir pilot uygulama bisiklet paylaşım uygulaması başlatılmış; sadece 15 bisikletin 6 ay süresince paylaşımına açılarak kullanılması planlanmış ancak yoğun ilgi nedeniyle uygulama 18 ay daha devam etmiştir. Özellikle ana akım medya aracılığıyla aldığı tanıtım, daha yoğun ilgi olmasını sağlamıştır. Diğer yandan Kampala'daki iş merkezi halinde olan bir bölgede birkaç araçsız gün ve açık sokak uygulaması yapılmıştır. Böylelikle insan dostu hareketlilik sağlanmış; kadınların, engellilerin ve yayaların hareketliliği yükseltilmiş ve kentlilerin karbon ayak izi azaltılarak yeşil ulaşımın sağlanması yönünde adım atılmıştır.

Yalova'da Organik Ulaşım

Yalova'da insanların şehir merkezine yaya, bisiklet ve toplu taşıma ile gelme öngörüsünden yola çıkan Yalova Belediyesi, bu öngörüü gerçekleştirebilmek için bir dizi çalışma yapmıştır. Öncelikle şehrin

trafik akışını değiştirebilmek için eğitim aracını kullanmışlar ve mobil konteynırlar aracılığıyla ilköğretimde, ortaöğretimde, üniversitede okuyan toplam 28 bin öğrencinin eğitim gördükleri okul bahçelerinde organik ulaşımaya yönelik eğitimler yapmışlar ve Türkiye'de okul bahçelerine eğitim alanları yapan, eğitim veren ilk belediye unvanına sahip olmuş bu sayede. Yaptıkları anketlere göre 2010'da Yalova'da hepsi apartmanların bodrum katlarında duran ve sadece mevsim elverdiğinde gezi amaçlı kullanılan 17 bin bisiklet varmış. Bisikleti bir ulaşım aracı olarak kabul eden Belediye evde, alışveriş merkezinde, terminalde, tüm hayatta sosyal faaliyette kullanılması için Yalova'nın toplam 450-500 km imar yolunun yüzde 8,8'ine tekabül eden 44 km bisiklet yolu yapmıştır. 4 Ekim'de açılışını yaparak bunun 22 kilometresini hayata geçirmiş ve bisiklet yolunun 20 kilometresini şehir içinde, güvenli bir şekilde, araç trafiğiyle birlikte çalıştırmayı başarmışlardır. 2,5 m genişliğinde olan bisiklet yolları sayesinde şehir içinde yapılan otoparklara otomobillerini park eden halk tarafından da etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

İklim için biz varız!

Türkiye'den 24 Belediye -(Adana Büyükşehir Belediyesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Aydın Büyükşehir Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Erzurum Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Bolu Belediyesi, Edirne Belediyesi, Rize Belediyesi, Tunceli Belediyesi, Avcılar Belediyesi (İstanbul), Bağcılar Belediyesi (İstanbul), Beşiktaş Belediyesi (İstanbul), Kadıköy Belediyesi (İstanbul), Sarıyer Belediyesi (İstanbul), Sultanbeyli Belediyesi (İstanbul), Bornova Belediyesi (İzmir), Çiğli Belediyesi (İzmir), Karşıyaka Belediyesi (İzmir), Tepebaşı Belediyesi (Eskişehir), Bodrum Belediyesi (Aydın), Fethiye Belediyesi (Muğla), Çerkezköy Belediyesi (Tekirdağ), Acıpayam Belediyesi (Denizli)- 2019 yılında Madrid'deki Birleşmiş Milletler (BM) iklim zirvesi devam ederken "İklim için Kentler" adlı bir deklarasyon yayımladı.

Sloganları "İklim için biz varız!" olan belediyeler, söz konusu deklarasyonda yerel yönetimler olarak şu taahhütlerde bulundu:

- Bilimsel veriler ışığında, uluslararası standartlara uygun veri toplama yöntemleri kullanarak karbon salımlarını azaltmak ve krize karşı uyum politikalarını hayata geçirmek için İklim Değişikliği Eylem Planları hazırlamak,

- Yaşanabilir bir gelecek için kentlerimizde sürdürülebilir ulaşım, yenilenebilir enerji ve ekolojik tarım uygulamalarına öncelik vermek,
- İklim değişikliği ile mücadele eden yerel, ulusal ve uluslararası kurumları, girişimcileri, kooperatifleri ve sivil toplum örgütlerini desteklemek, iş birliklerine dâhil olmak,
- Hem kentimizde risk altında bulunan yurttaşlarımızı hem de kentlerimizin altyapısını korumak için imar planlama süreçlerinde iklim krizi ve etkilerini önlemeyi önceliklendirmek,
- Paris Anlaşması'nın ortaya koyduğu vizyon çerçevesinde, 2030 yılına kadar küresel ısınmayı 1,5 derece sınırında tutmak için, adil, eşitlikçi, yaşanabilir kentler için üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmek.

Yerel Bir Enerji ve İklim Pakti

Belçika'nın Flanders bölgesinde, küresel iklim sorunuyla yerel düzeyde mücadele etmek için bir Yerel Enerji ve İklim Pakti (LEKP) başlatıldı. Dört alana (yeşillendirme, katılımcı enerji, sürdürülebilir hareketlilik ve yağmur suyu) odaklanan Yerel Enerji ve İklim Pakti, örneğin kişi başına bir ağaç, 1000 konut başına 50 toplu yenileme, 100 kişi başına bir şarj noktası hedefliyor. Belçika'daki 300 Flaman şehir ve belediyesinden 293'ü tarafından zaten imzalanan bu anlaşmanın özellikle iklim krizi ile doğrudan ve ilk önce karşı karşıya gelen Avrupa'daki yerel yönetimlerin tümü tarafından kabul edilmesi bekleniyor.

Sürdürülebilir Barselona Sivil Forumu,

1995 yılında Barselona Enerji Tasarrufu adlı bir sivil platformun komutasında Mahalle Dernekleri Federasyonu içinde oluşturulan sosyal bir ihtiyaca yanıt olarak ortaya çıkan vatandaşların katılımına yönelik bir girişimdir (Gómez, 1998). Barselona şehrinde sürdürülebilirliği belirlemek için çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda sürdürülebilir bir şehre yol açan on ilkeye dayalı göstergeler seçilmiştir. On ilke şunlardır: (1) kaynakların verimli kullanımı (2) insanların sağlığını tehlikeye atmaktan kaçınmak (3) biyolojik çeşitlilik (4) çeşitlendirilmiş ekonomi (5) hizmete erişim (6) işlevlerin karışımını korumak (7) cinsiyet eşitliği (8) istihdam (9) sosyal hizmet ve boş zaman (10) diğer şehirlerle ittifak kurulması. Göstergelerin seçimi, göstergeleri ve bunları ölçmek için metodolojiyi tanımlamak için gönüllü olarak toplantılar düzenleyen çok disiplinli çalışma gruplarını içeriyordu. Ekim 1997'de, Sürdürülebilir Barselona Sivil Forumu ve göstergeleri Barselona Kent Konseyi tarafından tanındı ve kabul edildi (ICLEI, 2000). Barselona, sürdürülebilir kentsel kalkınmaya yönelik sürdürülebilirlik göstergelerinin uygulanmasını teşvik etmede İspanya'daki diğer şehirler için bir örnek olmuştur.

Şangay Dongtan Eko Kenti- Çin

2010 yılında, Şangay'da üzenlenecek Dünya Expo'da sunmak amacıyla inşa edilen ekolojik kentlerden birisidir. Kentin, içinde kurulduğu Chongming Adası'nın biyoçeşitliliğini artırması, binalarını, altyapısını ve ulaşım gereksinimlerini tümüyle yenilenebilir enerjilerden sağlayan bir kent olması planlanmıştır. Kentte atıkların büyük bir kısmının (%90'ı) toplanması, geri dönüştürülmesi ve geri dönüşüm ürünlerinin yeniden kullanılması hedeflenmiştir. Sıfır atık ilkesi doğrultusunda planlanan kentte sürdürülebilir bir anlayış benimsenmiş ve bu bağlamda;

- Sulak yaşam alanlarını korumak
- Entegre, canlı ve gelişen bir toplum oluşturmak
- Yaşam kalitesini artırmak ve arzu edilen yaşam tarzlarını oluşturmak
- Erişebilir bir kent oluşturmak
- Çağdaş Çin kültürünü şehrin kumaşı içine katabilmek
- Entegre bir şekilde kaynakların kullanımını yönetmek

- Karbon tarafsızlığa yönelik çalışmak
- Uzun vadede sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğe ulaşmak için
- Yönetim kullanmak gibi hedefler belirlenmiştir.

Ayrıca şu ön ilkeler konusunda da mutabakata varılmıştır;

- Kuş yaşam alanlarının korunması ve geliştirilmesi
- Yenilenebilir enerji kullanımı
- Sıfır emisyonlu ulaşım
- Su arıtma ve geri dönüşüm
- Düşük trafik gürültüsü
- Işık kirliliği kontrol
- Sıfır civarında çöp
- Manzarada biyoçeşitlilik.

ÇEVRE HAKKI

KAYNAKÇA

1. Dadak, K. (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (5), s. 309-326.
2. Ökten ve Ökten, (2018). Avrupa Birliği Politikaları Perspektifinde Sürdürülebilir Kent, Academia Journal of Social Sciences. (1), s. 408-425.
3. Pallemarts, M. (1997). Stockholm'den Rio'ya uluslararası çevre hukuku: Geleceğe doğru geri adım mı? Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 52 (1), DOI: 10.1501/SBFder_0000001995
4. Talu, N. (2019). Yerel iklim eylem planlaması ve Türkiye pratikleri, https://www.iklimin.org/wp-content/uploads/egitimler/seri_10.pdf
5. Tatgın, E. (2019). İklim adaleti kapsamında toplumsal cinsiyet tartışması. Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi. 1 (1), 104-118.

ULUSLARARASI BELGELER

6. Avrupa Konseyi. (1992). Avrupa Kentsel Şartı.
<https://rm.coe.int/168071923d>
7. Avrupa Konseyi. (2008). Avrupa Konseyi - Avrupa Kentsel Şartı 2 Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto.
<https://rm.coe.int/urban-charter-ii-manifesto-for-a-new-urbanity-publication-a5-58-pages-/168095e1d5>
8. Avrupa Birliği Avrupa Yeşil Mutabakatı. (2019).
<https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2021/06/yesilavrupamutabakati.pdf>
9. Birleşmiş Milletler. (1972). İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi.
<https://hukukbook.com/stockholm-bildirgesi-milletler-insan-ve-cevre-konferansi-bildirgesi/>
10. Birleşmiş Milletler. (2015). Binyıl Kalkınma Hedefleri
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview/millennium-development-goals.html>
11. Birleşmiş Milletler. (1992). Gündem 21.
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
12. Birleşmiş Milletler. (1992). Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Bildirgesi.
<https://hukukbook.com/birlesmis-milletler-cevre-ve-kalkinma-rio-deklarasyonu/>
13. Birleşmiş Milletler. (1994). İklim Değişikliği
14. Çerçeve Sözleşmesi.
<https://iklim.csb.gov.tr/birlesmis-milletler-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-4362#:~:text=S%C3%B6zleşme%2021%20Mart%201994%20tarihinde.etkiyi%20%C3%B6nleyecek%20bir%20d%C3%BCzeyde%20durdurmakt%C4%B1r.>
15. Birleşmiş Milletler. (1994). Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi.
https://www.cmo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=418
16. Birleşmiş Milletler. (1995). Pekin Deklarasyonu.
<https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/733/ekutuphane2.2.1.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

17. Birleşmiş Milletler. (1996). Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı II (HABITAT II), İnsan Yerleşimleri İstanbul Deklarasyonu.
<https://webdosya.csb.gov.tr/csb/dokumanlar/mpgm0029.pdf>
18. Birleşmiş Milletler. (1997). Kyoto Protokolü
<https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/iklimkyoto1.pdf>
19. Birleşmiş Milletler. (1998). Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi (Aarhus Sözleşmesi).
<https://d.barobirlik.org.tr/chkbulten/sayi1/62/>
20. Birleşmiş Milletler. (2007). Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi.
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinalliskinSozlesme.pdf>
21. Birleşmiş Milletler-HABITAT (2009). Dünya Şehir Kampanyası.
<https://www.worldurbancampaign.org/resources>.
22. Birleşmiş Milletler. (2015). Paris Anlaşması.
https://ec.europa.eu/clima/eu-action/international-action-climate-change/climate-negotiations/paris-agreement_en
23. Birleşmiş Milletler. (2015). Çevre İçin Küresel Antlaşma.
<https://hukukbook.com/cevre-icin-kuresel-antlasma/>
24. Birleşmiş Milletler. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA).
<https://turkey.un.org/tr/sdgs> ve <https://www.kureselamaclar.org/>
25. International Climate Justice Network (2002). Bali İklim Adaleti İlkeleri.
<https://www.corpwatch.org/article/bali-principles-climate-justice>
26. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (2021). 48/13 sayılı karar (BM Bel A/HRC/RES/48/13)
<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/regular-sessions/session48/res-dec-stat>

GÜVENLİ VE EŞİT KENT POLİTİKALARI: *Uluslararası Standartlar Ve İyi Uygulama Örnekleri*

